

274

Rutabaga
(M. phil.)

Gorica l. 1875

Rutabaga

~~fruit~~

(Fruit in
paper bag in Gorica
l. 1875.)

22. apr.

Wednesdags "Lose" 18.

+ 16. ~~gode~~ 22 je

en spise masket.

(18, 10 na konen, 18.18)

(18)

der
ar
fr

3
Rutar Šimon

200706092

RAZMÉRE

MED SLOVENCÍ IN LANGOBARDI.

I.

Med najtemneje oddelke slovenske zgodovine moramo prištevati razširjenje Slovencev proti zapadu, zlasti v Italijo, njih razmere proti Langobardom. Le malokdo je še poskušal te zmedenosti razvozlati, zaradi jako redkih in pomanjkljivih virov, ki so se nám iz one dobe ohranili. In vendar ne smemo iz te pomanjkljivosti sklepati, da je ta stran slovenske zgodovine manje vredna trudopolnega preiskovanja. Zlasti za zgodovino goriške dežele, v kateri se italijanski in slovenski živelj križata, je neobhodno potrebno, da se skuša določiti, kako daleč so segale slovenske naselbine proti jugozapadu.

Edini skoro istočasni pisatelj, iz katerega moremo *proučevati* razmere med Slovenci in Langobardi, *studirati* je „Warnefridi Paulus Diaconus.“ (Primeri: Abel, Paulus Diaconus v Pertz-evih „Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit, VIII stoletje, zvezek IV., in „Storia dei fatti dei Longobardi“ od prof. Q. Viviani, Udine 1826). Paulus Diaconus je bil rojen krog 730 v Čedadu iz plemenite langobarske rodovine, katere praded Leupichis je bil z Alboinom v Italijo prišel. Čudne zgodbe njegovega sina enakega imena popisal je Pavel jako priprosto (IV. 38.)*) Pavel je imel brata Arichis-a in sestro, ki je že zgodaj v samostan šla. Odgojen je bil na dvoru kralja

*) Leupichis je bil ušel s pomočjo Slovencev avarske sužnosti D. P. IV. 38.)—

Paulus Diaconus und die übrigen Geschichtschreiber der Langobarden, übersetzt von Abel, 2. Auflage bearbeitet von Reinhard Jacobi, Leipzig, Verlag von Franz Duncker, 1878.

str. 21. Va

Gesellscha
226; VII.

Langobardi niso bili iz prvotnega
mesta, mnogostevilen narod,
neko obkrepčali so se ~~skoraj~~
po večini pod vplivom, gladi
po zmogi nad Heruli.

Ob času opto inega gibanja
severanemških ljudstev proti
Ronce II. stoletja pomaknili
so se bili tudi Langobardi v
šlezijo do Karlova. Proti severu
ro-vzhodu, odkoder so Slovani
na-je tlačali, branilo je je ne,
koliko sarnoviško visavlje.
Langobardske pravljice o bojih
z Amasontkami in Bulgari
v deželah Antois in Bantait
s. j. v deželah (Slovancov) Antois
in Bantov (Venedov ali Vanda,
lov?) [Staronemška beseda "Eiba"
pomeni župo, krajino, deželo.
Witersheim, Gesch. der Völkerwan-
derung II. 576] privojo, da so se
Langobardi več časa s Slovani

(Kakor tudi Gotli
in Sasi ne)

Lang
dinavije, ka
severne N
(Zeuss, die
485 110; Abel,
den.) V zga
Labe južno
imenuje Ba
wick pri Lu
so se od La
deželo Anth
gari (?) boj
Češko v Tr
deželo Rugo
in razkropil.
Avstrijsko in
šli so v Oge
se, (kakor P

desni breg Donave v Pannonijo. Gërki so znali med
njimi in Gepidi, ki so v Daciji bivali, najhujše sovražstvo
zanetiti. Alboin se je zvezal z Avari, in ž njih pomočjo
je Gepide tako pokončal, da so od slej iz zgodovine
izginili.**)

Avari, poprej Warchoniti ali Warchuni imenovani
in Turkom podvrženi, prihruli so iz srednje Azije in
se ustavili najpopreje med hvalinskim in majotiškim
jezerom. L. 557 ponudijo Justinjanu svojo službo proti
letni odškodnini, in res so ukrotili vse gërške sovražni-
ke ob Kavkazu. Potem so šli dalje proti zapadu mi-

*) Najbolja izdava Pavleve zgodovine se nahaja v Murato-
rijevej zbirki: Scēptores rerum Italicarum I. pg. 405-511. Osker-
bel jo je po Lindenbrogu (izdava od 1595) Hor. Blancus s pri-
mero milanskega in monzaškega rokopisa, ter z Lindenbrogovimi
in svojimi opombami. Pis.

**) Zgodovina Langobardov do ohraba v Italijo se na-
haja najbolj v Witersheimu, Geschichte der Völkerwan-
derung, IV. 474-85. Se o potovanju proti vzhodu nič vlogo
nega ne pove in se mora v tem obziru primeriti z Polli-
mannom, Gesch. der Völkerwanderung, II. pg. 87 sq.) -

a)

~~Witersheim pg 49 lege delo~~

Ratchisa (744—749) v Paviji od učitelja Flaviana. Po tem soditi ni bil iz početka za duhovski stan namenjen, vsaj za samostansko življenje ne (Abel pag. VIII.) Pozneje je živel na dvoru vojvode Arichisa v Beneventu, katerega soprogo Adelpergo, hči Deziderjevo, je učil. Za njo je spisal „historia romana“, razširjeno po Eutropiju. Tukaj je živel Pavel več časa in to kot duhovnik. Negotovo je, kedaj in zakaj je šel v samostan Montecasino, morda iz nevolje nad življenjem in iz žalosti zaradi svoje nesrečne domovine.

Ko je Karol Veliki okoli velike noči 776 upor vojvode Hrodgauda ukrotil, peljal je tudi Pavlovega brata Arichisa v ječo in mu pobral njegovo premoženje. Leta 782. izroči Pavel Karolu elegijo, v kateri ga prosi za izpuščenje svojega brata. Takrat je bil že na Frankovskem dvoru, kamor ga je bil Karol zaradi njegove učnosti poklical. Toda Pavel se nij počutil dobro na dvoru premagovalca svoje domovine in želel si je nazaj v Montecasino. Zadnjič je bil Arichis izpuščen in Karol je pregovoril Pavla, da je pri njem ostal. Tukaj je zlasti grščino učil in nagrobnice pisal. Tudi sloveča pesen na sv. Joana, „Ut queant laxis“, je njegova. Sestavil je zbirko homilij, kakoršna je še sedaj v katoliški cerkvi v navadi. Decembra 786. šel je s Karlom v Italijo (Abel pg. XV.) Svoja zadnja leta je preživel v Montecasinu, kjer se je v ondotni imenitni šoli veliko učencev krog njega zbiralo. V tem času je spisal svoje najvažnejše delo: „De gestis Langobardorum.“ Toda predno je je mogel izvršiti, pobrala ga je smrt 23. aprila, leto ni znano (berzkone 799). Pavel je bil eden najizobraženejših in najomikanejših mož svojega veka. Bral je pridno klasike in sam veliko pisal. Njegove pesni so brez vzleta. Njegova zgodovina ni popolnoma izvirna, nego sestavljena iz različnih pisateljev, ki so se nam poizgubili, zlasti pa iz ljudskega poročila. Hotel je tudi le zgodovino za ljudstvo pisati, kot učena zgodovina ima preveč pomanjkljivosti. Skušal je natančnejši biti, toda ni se mu posrečilo. Veliko romantičnega ima za pravo zgodovino. Tudi je kronologija njegova slaba stran. Vendar je ta zgodovina tako važna, da je od nje 113 rokopisov znanih in da šteje 10 nadaljevalcev (Archiv der

mo Maiotisa in si podjarmili velik del Slovanov. Leta 562 (prikazali so se) že ob izlivu Donave in zahtevali od cesarja bivališč, kateri jim je odločil spodnjo Panonijo (Zeuss pg. 730.) Vendar so raje ostali ob črnem morju in se znašali nad Kutriguri in Slovani. Celo globoko v Nemčijo do Labe so predšli, dokler je ni Frankovski kralj Sigbert primoral vrniti se. Nazaj prišedše pozove Alboin v boj proti Gepidom in jim obljubi deseti del vseh goved, polovico plena in gepidsko deželo. Po dobljeni zmagi posede Bajan, avarski kan, Dakijo (Ogersko in Erdeljsko) ter prične boj proti Bizantincem, katerih deželo s pogostimi napadi nadleguje in si tako davek izsiljuje.

Po razpadu ephemernega hunskega kraljestva 453 so se pomaknili Gepidi in Gothi v notranje obočje Karpatov in prepustili zunanji prostor Slovanom, ki so se jako hitro (od Dnjepra do Donave razširili) in celo Valahijo posedli. Ti Slovani so bili Slovenci in njih najbližnji sorodniki (poznejši pannonski Slovenci, Slovaki in Bulgari.) Iz Valahije so se začeli Slovenci počasi ob Donavi navzgor pomikati z dovolenjem Gepidov, katerih nadoblast so morali priznavati. Od 551—555 prišli so bili že v Sirmijo in spodnjo Pannonijo do vukovarskega močvirja (lacus Mursianus pri Jordanu.) V boju Gepidov proti Langobardom in Avarom (pomagali so prvim tudi Slovenci (leta 567.) Kakor Gepidi tako tudi Avari ne le niso zabranjevali razširjenja Slovencev po Dakiji, Pannoniji in dalje proti zapadu ob Donavi, Dravi in Savi navzgor, nego ga še celo pospeševali in morda tudi silili, kakor se pripoveduje, da so Slovane iz solunske okolice v Pannonijo preselili. Avari gotovo niso bili mnogoštevilni, kakor nobeno teh nomadskih ljudstev ne, in spoznali so v Slovanih izvrstne vojake, ki so bili sposobni njih manjšajoče se vrste dopolnovati. Tudi so jim morali Slovenci kot poljedelci priljubljeni biti, ker sami se niso s tem važnim opravkom pečali, nego živeli so od pridelkov sosednih ljudstev (Primeri: Roesler, Ueber den Zeitpunkt der slavischen Ansiedlung an der untern Donau. Sitzungsberichte der hist. phil. Classe der k. Akademie Bd. LXXIII. pg. 77 ff.)

~~V načinu preseljevanja Longo,
 barbarske velja so, kar piše Enno
 dius o vzhodnih Gotih: Cel svet
 je potoval proti Avsoniji, vojvodi so
 služili mesto strel, in v potujočih
 hišah je bilo vse zbrano, kar more
 ~~momentani~~ ^{hippi} potrebi. ~~zadostiti~~.
 Voli so vlekli Cererina orodja in
 kamne za ~~zita~~ ^{mlatov zita}; matere so
 nosile svoje otroke in pozabivši
 si na svoj spol in na butaro
 delale so in pripravljale jedila.~~

1 piše

2500
 *)
 iz
 P
 v
 sv
 do
 lil
 ka
 so
 va
 in
 ve
 ra
 bo
 Ti
 D.
 ti,
 III

...ci, Noričani, Švabi i.t.d. Ko je prišel Alboin se svojim ljudstvom do meje Italije, šel je na goro, ki se ondi vzdiguje, in je gledal po Italiji, kolikor daleč so ga oči nesle. Zaradi tega, kakor pravijo, se imenuje ta gora od onega časa kraljeva gora. Na ravno tej gori žive bajè zebri (evropski turi), kar nij čudo; saj se ta gora steguje celo do Pannonije, ki te živali rodi. („Igitur cum Alboin ad extremos Italiae fines pervenisset, montem, qui in eisdem locis prominet, ascendit, indeque prout conspiceret, partem Italiae contemplatus est. Qui mons propter hanc, ut fertur, causam ex eo tempore Mons regis appellatus est. Ferunt in hoc monte Bisontes feras enutrir, nec mirum, cum usque ad Pannoniam pertingat, quae horum animantium ferax est“ P. D. II. 8.)

Zaradi lege te „kraljeve gore“ so se učenjaki že veliko prepirali. Schönleben (Annal, Carn. III. pag. 312) je mislil na „kraljevi vrh“ pri Kraljevici (Buc-
 *) (Casasola) Ricordius pag. 252.

III.

*) L. 552 pošlje Alboin Narsetu na njegovo prošnjo
 2500 izbranih langobarških vojakov na pomoč zoper Gothe.
 Po slavno dokončani zmagi pridejo ti domov in vedo
 veliko pripovedovati o lepoti gorke Italije. Ko Narses pri
 svojem cesarju v nemilost ~~pade~~ povabi Alboina, naj pri-
 de s svojim ljudstvom in posede Italijo, kjer bode ve-
 liko prijetnejše živel. A gotovo ni bil to pravi uzrok,
 kakor nam Pavel D. (II. 5.) pripoveduje, zaradi katerega
 so Langobardi Pannonijo zapustili. Ob času preselo-
 vanja vidimo v vseh ljudstvih neko nagnenje do južnih
 in zapadnih dežel. Razen tega ostrašila je Langobarde
 vedno silnejša moč Avarov, in skušali so se teh sov-
 ražnih sosedov prej ko prej znebiti (Abel pg. 240.) Al-
 boin prosi Sakse za pomoč, da bi si ložej Italijo osvojil.
 Ti mu pošljejo nad 20000 mož s ženami in otroci (P.
 D. II. 6.) dasi so se pozneje, langobarške nadvlade si-
 ti, skozi Gallijo zopet v svojo domovino vernili (P. D.
 III. 6.)

2. aprila 568. vzdignejo se Langobardi, potem ko
 so 42 let v Pannoniji prebivali, s ženami in otroci ter
 svojim premakljivim imetjem proti Italiji. Z njimi so
 šli razen Saksov tudi Gepidi, Bulgari, Sarmati, Pannon-
 ci, Noričani, Švabi i.t.d. Ko je prišel Alboin s svojim
 ljudstvom do meje Italije, šel je na goro, ki se ondi
 vzdiguje, in je gledal po Italiji, kolikor daleč so ga oči
 nesle. Zaradi tega, kakor pravijo, se imenuje ta gora od
 onega časa kraljeva gora. Na ravno tej gori žive bajè
 zubi (evropski turi), kar ni čudo; saj se ta gora ste-
 guje celo do Pannonije, ki te živali rodi. („Igitur cum
 Alboin ad extremos Italiae fines pervenisset,
 montem, qui in eisdem locis prominet, ascendit,
 indeque prout conspicere potuit, partem Italiae contem-
 platus est. Qui mons propter hanc, ut fertur, causam
 ex eo tempore Mons regis appellatus est. Ferunt in
 hoc monte Bisontes feras enutriri, nec mirum, cum
 usque ad Pannoniam pertingat, quae horum animantium
 ferax est“ P. D. II. 8.)

Zaradi lege te „kraljeve gore“ so se učenjaki že
 veliko prepirali. Schönleben (Annal, Carn. III. pag.
 312) je mislil na „kraljevi vrh“ pri Kraljevici (Buc-

* (Casasola) Ricordino pg. 252.

1. pribe

nadaljevanje Pavlove zgodovine : „Igitur Langobardi introierunt Italia per Foroiulanorum terminum.“

Langobardi so torej morali čez Predel po Nediži v Italijo priti in Pavlov „Mons regis“ je mógel le eden izmed onih gorà biti, ki leže ob benečansko = goriškej meji na obeh straneh Nediže.*)

IV.

Kedaj so prav za prav Langobardi v Italijo prišli, nij natanjko znano, ker vsa kronologija pri Pavlu D. je jako omahljiva. Marius Aventicensis (Chronicon) postavi prihod Langobardov v l. 569 (Muratori, Annali d'Italia II. pg. 115) in mnogi učenjaki so mu priterdili. „Služabnik božji“ Secundus, škof tridentinski (†612), ki je še pred Pavlom D. langobarško zgodovino pisal in katero je tudi on porabljal (P. D. III. 29; IV. 42), poroča, da so Langobardi v maju l. 569 v Italijo prišli (Abel, o. c. pg. 240). Vendar stavi večina zgodovinarjev ta dogodek v prvo polovico leta 568.

Ko pride Alboin v mesto, ali bolje grad Forojuli, ki je bil takrat mesto Akvileje glavno mesto Venecije (P. D. II. 14), premišljuje, komu bi to prvo posedeno deželo v varstvo izročil. Sklenil je, mesto z vso okolico svojemu stričniku Gisulfu dati. Ta je bil skoz in skoz izvrsten mož in že poprej Alboinov maršal ali konjuh (marpahis). Toda Gisulf je hotel le s tem pogojem ponujano čast sprejeti, da si je smel one rodovine (fare, od tod baron) izmed Langobardov izbrati, ktere so se mu najsposobnejše zdele. Alboin mu je dovolil naj plemeniteje langobarške rodovine, da so ž njim stanovale in Gisulf je sprejel vojvodstvo. Izprosil si je tudi od kralja zarod žlahtnih kobil (P. D. II. 9).

To previdno ravnanje Gisulfovo kaže, da je dobro čutil nevarnost, kateri je bilo izpostavljeno Frijulsko na meji v Italijo. Vedel je, da bi znala razen Langobardov tudi še kakega družega ljudstva želja po Italiji polastiti se. Izgovoril si je torej najhrabreje langobarške rodovine, da bi mógel uspešno vhod v Italijo ž njimi brániti. In ker je vedel, kako važen faktor je

*) Da je Mons regis (Monteregale) nær Matajur, potrdjuje tudi (Dr. Cassola) Ricordino storico della chiesa di Aquileja dalle origini fino all'anno 776 (Uvine 1873) I. pg. 254, 8, 255.

Il Matajur è monte del Pi (Ciconj, Uvine e sua provincial Cambas: Miscelanea del Lombardo-Veneto, vol. V. pta II. pg. 248) 75 g. 1858. Per di Cividale nell'anno 1858.

konjištvo, izprosil si je tudi plemenitih kobil, ki bi mu krepak konjski zarod za težke boje preskerbele. Tudi je bila konjereja že od nekdanj med Veneti v cvetji, ker so konje razen za poljedelstvo zlasti še za jahanje in različne igre v cirкусih rabili (Primeri Czörnig o.c.p. 135.)

Alboin se je brez najmanjšega upora polastil Frijulskega (P. D. II. 9) in tako skoro tudi cele gorenje Italije. Že strah pred langobarškim imenom prešinil je vse, da nij nihče na upor mislil. Patrijarh Paulus se je umaknil iz golega strahu pred langobarško divjostjo iz Akvileje na bolj uterjeni otok Grad in vzel je seboj ves cerkveni zaklad (P. D. II. 10). Enako so bežali gorenjeitalijanski prebivalci na lidske otoke ob izlivu Brente in ustanovili slavne Benetke. Tudi Genova in Ravenna bili sta pribežališče rimskim provincijalom. Samo Pavija (Ticinus) se je Langobardom resno ustavljala in sicer tri leta in pol. Zadnjič jo Alboin premaga in si jo stolno mesto izvoli. Med tem so se Langobardi tudi s Franki bojevali, si vso Tuscijo podvergli in malo potem je vidimo v Beneventu svoje vojvodstvo ustanoviti si. Skoro nij ostalo gerškemu cesarju v Italiji družega, nego Marchat in Pentapolis med Benetkami in Ankono; pobrežje od rečine Marta do mesta Amalfi, obsegajoče vojvodstvi Rim in Napulj, ter južni ert Italije. Ta posestva so bila zvezana po vojvodstvu Peružija, katero so bili pa tudi že Langobardi premagali (P. D. IV. 8).

Pridobljeno deželo razdele Langobardi v 36 vojvodstev, med katerimi so bila najmogočnejša Pavija, Bergamo, Brescia, Trident, Forojuli in pozneje zlasti Benevent (P. D. II. 32). Langobarška ustava je bila volitevno vojaško kraljestvo. Že ta državna oblika sama po sebi priča, da so imeli glavno oblast in skoro vso vlado vojvode v svojih rokah. Zato neso hoteli po Clephovej smerti nobenega kralja izvoliti, nego vladali so sami skozi deset let (575—585). In ko so si vendar pozneje Authorja za kralja izvolili, odstopili so mu polovico svojega premoženja, da so se kraljevski stroški poplačali in da je mogel kralj svoje spremstvo, svoje ministeriales in svoje uradnike vzdrževati (P. D.

*in zadržati si so
južnega konca
Italije.*

III, 16). Le kedar je kak mogočen kralj na prestolu sedel (n. pr. Lujtprand) berzdal je malo bolj svoje vojvode ter je (v pokorščini) deržal. A da se to nij pre-pogesto zgodilo, za to so že skerbeli vojvode sami, ki so imeli volilno pravico, s tem, da so le onega za kralje volili, pod katerega vlado so največ svobodnega gibanja pričakovali.*)

Zatorej vidimo, da so n. pr. forojulski vojvode skoro samostojni in da se morajo tudi sami svojih vzhodnih sovražnikov braniti. Bili so tako močni, da so se večkrat zoper kralja spuntali, nasproti pa včasih kralji tako slabotni, da si jih neso upali sami podvreči, nego morali so tuje pomoči iskati, kakor n. pr. Gromuald zoper Lupa pri Avarih (P. D. V. 18).

Posamezna vojvodstva so bila razdeljena v okrožja, katere so vladali „sculdahis“ (toliko kot naš župan) in ta v fare (rodovine) in stotnije, katerim so stotniki in desetniki zapovedovali (Dr. Bizzarro, Sarcofago dissot. pg. 5). Tako vidimo, da je bila langobarska vlada še precej dobro urejena. Vse to pa je bil nasledek fevdalne sisteme, katero so Nemei povsod v svojih deržavah uvedli. Pol posedenih zemljišč je vzel kralj, katera je kot beneficia med svoje zveste razdelil, ali pa je dal po svojih glavarjih (gastaldi), ki so tudi sodili v kraljevem imenu, zase oskerbovati. Ravno tako so vojvode svoja posestva zopet razdelili (Primeri Dr. Bizzarro o. c. pg. 5 in 16).

Jako slaba se je godila podverženim Romanom. Iz prostih posestnikov bili so v robe, ali bolje kolone, premenjeni. (Primeri: Dr. de Cega „Dell' influenza del dominio Longobardo sulle condizioni d' Italia“ v goriškem gimnazijalnem programu l. 1870. pg. 7.). Pavel D. pripoveduje (II. 32), da so Langobardi veliko imenitnih Romanov pomorili, drugi pa so jim morali najemnino plačevati in bili so med Langobarde tako porazdeljeni, da so morali tretji del svojih pridelkov gospodu izročevati.***) Kralj Authari si je priložil ime

*) Abel, Untergang des Langobardenreiches pg. 12.

***) Abel, Untergang des Langobardenreiches, pg. 4-7-

*) *Pravljajomji Langobardov nam je zavrnil papež Gregor veliki jako živ popis. (Ricordino storico pg. 253) -*

28

rimski in

Flavius (P. D. III. 16), kakor so ^{se} byzantinski cesarji imenovali. S tem je hotel Romanom pokazati, da je sedaj on njih pravi vladar.

Ko so Langobardi v Italijo prišli bili so sicer še jako hrabri, toda tudi surovi in okrutni. Tilnik in zadnji del glave so si gladko strigli, drugi lasje pa so jim viseli čez lica do ust. Imeli so široko, večidel platneno obleko. Toda v Italiji so začeli ozke hlače nositi (P. D. IV. 22). Vorožje jim je služil lesen ščit s kožo preoblečen, na sredi izobokan, ozek meč in bodalo ter sulica. A ko so Langobardi v Italijo prišli imelo je podnebjje in izgled njih robov tak upliv nanje, da so v četrtem rodu že z radovednostjo in strahom opazovali podobe svojih divjih pradedov (Gibbon, zgodovina propada in pogina rimske države). Langobardi niso prišli mnogoštevilni v Italijo (nekteri je cenijo na 400000 glav, gotovo previsoko). Zato pa in zlasti ker so bili podložni jim Romani bolj omikani, nego Langobardi, sprejeli so njih običaje, njih vero (v Panoniji so bili k arijanizmu pristopili, a po prizadevanji kraljice Thodelinde sprijeli so katoliško vero) in še celo njih jezik, tako da sedaj jedino ime „Langobardi“ spominja na nekdanje Langobarde.

Da so se bili Langobardi v kratkem civilizacije poprijeli priča nam zlasti zakonik, katerega je dal kralj Rothari (636—52)—Edictum Rotharici—napraviti. Ohranil se je ta zakonik, ki je počasi razširjen in pomnožen, bil še pod Karolom Velikim in dalje do konca XI. stol. (Primeri: Müller pri Vivianiju o. c. pg. 141—150). Ze samo to priča njegovo izvrstno osnovo in rabljivost.

A zraven tega zakonika ostal je za Romane še v veljavi rimski zakonik, kakor nam to listine pričajo (Cega I. o. pg. 9). Sploh ne smemo misliti, da so bili vsi Romani svojo svobodo izgubili, nego ostalo je še mnogo prostih, *), kakor beremo tudi v onih deželah, katere so bili iz početka Slovenci posedli, a so vsled nemške kolonizacije svojo svobodo izgubili, še pozno v srednjem veku o „jus sclavonicum“ in „jus bavaricum“. **)

*) Abel, Untergang des Langobardenreiches pg. 10. Zlasti po naredbah kralja Liutpranda (713—744) se je Romanom bolje godilo

**) Zgodovina Langobardov v Italiji je popisal: H. Leo, Geschichte der italienischen Staaten, I. pag. 24—203 (v Heeren's Ueber den Ursprung der europäischen Staaten).

Videli smo, da so se bili Slovenci v Sirmijo in spodnjo Pannonijo razširili še predno so Langobardi odišli. Da bi bili Slovenci že z Langobardi v Italijo šli**), je mogoče, a ne verjetno, ker ti si niso bili nič kaj dobri sosedje. Dr. Bizzarro (o. c. pg. 15) misli, da so že takrat berda nad Čedadom posedli. Toda, to se bo dalo težko dokazati. Znano je pač, da so se Slovenci v Italiji že v letih 537, 540, 547, 555 in 556 bojevali (Muchar Gesch. Steiermarks IV. pg. 166). A to so bili le mezdniki od spodnje Donave. O stalnih naselitvah Slovencev v Italiji se takrat še ne more govoriti (Šafaržik, Starožitnosti II. pg. 312).

Kedaj so se pa naselili Slovenci po sedanjem spodnjem Štajerskem, Koroškem in Kranjskem?

Natanjčen odgovor na to vprašanje ni lahek, ker vsi tedanji viri molče o tem. Le po sklepih nam je mogoče to dobo približe zaznamovati. Še l. 562 spominja Prokopius* keltiških Karnov in Norikov. A misliti si je moramo že jako redke. Skozi Pannonijo in Norik so hruli vsi viharji ljudskega preselovanja v Italijo. Skozi idoča ljudstva so vse pokončala, kar jim je pred noge prišlo. Če je kedo izmed starih prebivalcev in rimskih provincijalov meču odšel, pobegniti je gotovo v varnejše kraje, v Italijo, v trdna mesta, ali pa se je umaknil v više nepristopne kraje med gorami. A še ti zadnji ostanki šli so z Langobardi v Italijo (P. D. II. 26.) Langobardi sami so po poti vse pokončali, kar je bilo prešnjim ljudstvom ostalo.

Tako so imeli Slovenci prostor širiti se počasi ob Savi, Dravi in Muri navzgor. Ker so prišli iz velike sarmatske ravnine in ker je bilo vse njih življenje ravnini privajeno, našli bodo jako razumljivo, da so se najpopreje ravnih krajev polastili. Saj so jim mogli le edino ti dovolj pogoja za njih priljubljeno poljedelstvo obetati. Ko so pa drugi rodovi od zadi pritiskali in ko se je ljudstvo sčasoma pomnožilo, morali so seveda tudi

*) Bradaška, matičen letopis 1870, pg. 286.

**) De bello Gothico I. 15. — Ali pa morata prona, niso Prokopiu Kelti in Noričani le prebivalci teh dežel ne glede na naravnost? —

Slovenci vedno više in više stopati in se zadnjič tudi se stermim svetom zadovoliti.

L. 579. je bil bajè pod patrijarhom Elijo v Gradu cerkveni zbor, pri katerem so bili tudi škofi Leonian iz Tiburnije, Janez iz Celeje in Patritius iz Emone. Toda Muratori in Rubeis imata dotične listine za neprave. Ker se pozneje te škofije več ne omenjajo, mislijo nekteri, da so morale vsled napada Slovencev izginiti. Le tiburnska škofija (v Turju (Lurenfeld) na gorenjem Koroškem) je bajè še do l. 591 obstajala. A to nij gotovo. Verjetno je, da so te škofije že predej nehale, ker zarad zmanjšanja prebivalcev neso imele več vernikov. Dalje se navaja sinodalno pismo oglejskega duhovništva od l. 591, ki o Slovencih še molči. Toda temu se ne smemo čuditi, če pomislimo, da tedanja poročila le takrat Slovencev omenjajo, kedar se kje z velikim hrupom prikažejo (Fr. Bradaška. O najstareji slov. zgodovini, matičin letopis 1870, pg. 261). V najslabejem primirjeji bi to le dokazalo, da Slovenci takrat še neso bili blizu Ogleja.

A vse to so le slutnje. Zgodovina nam omenja Slovencev še le ko so že bili zapadno mejo svojih sedanjih bivališč dosegli. Med l. 593.—594. prikažejo se Avari na meji Italije in kralj Agilulf (590 — 615) je prisiljen z njimi mir skleniti (P. D. IV. 4). Verjetno je, da so bili s temi Avari tudi Slovenci v zvezi in tako bi bili ti omenjenega leta prvokrat do Italije prišli. Da so bili Slovenci takrat že tako daleč proti zapadu prišli, kaže nam to, da je bil bavarski kralj Tassilo I. prisiljen l. 594. Slovence na toblaškem polju napasti, ker so mu že čez mejo v njegovo kraljestvo silili.

Gotovo je, da so Slovenci l. 598. že v Italijo pridreti skušali, ker tega leta vošči papež Gregor eksarhu Italije, Kalliniku, srečo zavoljo zmage nad Slovenci (Ap. Mansi Concil. collectio, X. pg. 117). Bradaška misli (o. c. pg. 265), da se je to zgodilo v Istri, a verjetneje je, da na meji Italije blizu Ogleja, ker obrežje (zlasti Grad) je tudi po ustanovitvi langobarške oblasti byzantinsko ostalo. Da so Slovenci že v Italijo silili, potrjuje dalje breve papeža Gregorja, polet³ 600, v katerem obžaluje salonsko duhovščino zaradi slovenskih napadov: „Et

*) Julija 600 (Jaffé, Regesta N° 1320)

quidem de Sclavorum gente, quae vobis valde in^mminet, affligor vehementer et conturbor. Affligor in his, quoniam in vobis patior; conturbor, quia per Istriae aditum iam Italiam intrare coeperunt" (Farlati, Illyria sacra, II. pg. 287). Pod ta „Istriae aditum“ se mora razumeti Kras, ki je takrat še k Istri spadal, zlasti pa na njegovej severnej strani ležeča vipavska dolina.*)

Če so torej Slovenci že l. 594—595 na najzapadnejši meji stanovali, ne more se omejiti njih razširjenje po sedanji Sloveniji le na leta 592—595, kakor se to največkrat čita, nego ker se je naselovanje mirno in polagoma vršilo, trajati je moralo delj časa in v Pannoniji že hitro po odhodu Langobardov začeti. Czörnig (o. c. I. pg. 188) misli, da so se Slovenci na Goriškem krog l. 580 naselili, a kako natanjčno številko podati je do sedaj še nemogoče. Odkodi ima dr. Bizzaro (o. c. pg. 15) svojo vest, da so se Slovenci med 544—548 na Kranjskem in Koroškem naselili, mi nij znano, a resnična gotovo nij.

Kakor vsa ljudstva, hrepeneli so tudi Slovenci po solnčnatih ravninah italjanskih, in oni še zlasti, ker so ravnine posebno ljubili. Poskušali so torej pogostoma v Italijo pridreti in se ondi naseliti. A na meji so stali bojaželjni Langobardi, vedno meč v rokah držè in zmerom pripravljeni v^hod v Italijo vsakemu tujemu usiljencu zabraniti. Vsi boji Slovencev z Langobardi n^eso se toliko zaradi plena bili, nego ker so Slovenci hoteli svoja selišča tudi v Italijo razširiti, a Langobardi so se temu ustavljali. Ker so bili Langobardi bolj krepki in hrabri in ker so bili bolj oboroženi ter v boju bolj izurjeni, razumljivo je, da so Langobardi svojo nalogo rešili.

Na Goriškem
Slovenca
Slovenci so skušali od dveh stranij na Frijulsko naseliti se: po Nediži proti Čedadu in mimo Kormina pod Vidmom proti Taljamentu. Od zgorej doli so bolj pritiskali, nego od izhoda proti zapadu, kder so že itak dobra zemljišča našli. Torej bodemo videli, da so se skoro vsi boji med Slovenci in Langobardi v čedadskej okolici bili.

Ali kar n^eso mogli Slovenci se silo doseči, to se jim je vendar po mirni poti posrečilo. Ne le v berdih

Cesar
*) Tako razumeva to mesto tudi Ph. Jak. Rechfel, Würsigung der St. Koroatischen Urgeschichte der Slaven, in „Mittheilungen des historischen Vereins für Krain“ 1846, pg. 47, nota 40.

nač Čedadom in v Režiji naselili so se Slovenci, kder se dandanes na blizu 7 $\frac{1}{2}$ miriametrah prebivajo in okoli 30000 glav štejejo, ter sami sebe „Slovene“ imenujejo, nego tudi dalje proti Tagliamentu postavili so si svoja bivališča in začeli so zemljo obdelovati. Ti Slovenci so sedaj pollaščeni, a imena njih vasij dosti jasno pričajo da so slovenskega izvira. Blizu Gemone ohranilo se je še do današnjega dne ime „Šlavonti“ (Slovenci). V listinah srednjega veka nahajamo pogosto spomin na frijulske Slovence, n. pr. v enej iz l. 1031 se bere: „villa Sclavorum . . . Maleretum“ (Šafarik o. c. VI. pg. 344—345).

*severni
Maat...*

Okoli Codroipa, Bertiola, Flambra in Rivignana od Taljamenta proti severovzhodu med Vidmom in Palmo leži kakih 6 $\frac{1}{2}$ miriametrov veliko okrožje, katero ima sama slovenska imena vasij. Antonini (Il Friuli orientale pg. 85) našteje 23 takih imen. Nekatera ima tudi dr. Bizzaro (o. c. pg. 15), največ pa Czörnig (o. c. pg. 188, 388, 460). Tukaj se beró sledeča imena: Belgrad, Cergneù (?), Neboise (?), Precenico, Pasian schiavonesco (sclabonico), Sclaunico, St. Maria Sclabonica, Gradisca, Gorizzo, Goricizza, Sedegliano, Pocenico, Glaunico, Gradiscutta, St. Marizza, Driolasso, Versa sclabonica, Sella, Isernico, Samardenchia, Lonca, Lestizza, Percotto, Persercano, Doljuzza, Cornazzai, Jutizzo, Giurizza, Blauzzo, Poceco, Virco itd. (Primeri: Scheda, Generalkarte des oest. Staates N.o XII.)

Celo onstran Taljamenta pod Spilinbergom se nahaja slovenska naselbina Gradisca.**) — *Sclavons pri Pordenone, Carnizze ob izlivu Medune, Brische, blizu ovd, primi opbo str. 49*

Naj omenim tukaj še enega imena, ki bi utegnilo izvirno tudi slovensko biti. Šafarik (Starožit. I. pag. 213) piše, da je na Ruskem več rek z imenom „Koren,“ tako Korna v gouv. Kostroma; Kornja gouv. Orel, Koren gouv. Charkow, Koren gouv. Kursk. Tudi med Sočo in Taljamentom nahajamo peogostoma reke in potoke tega imena, tako Corno, ki izvira zahod od Palme in se izliva v Ausso; Corno Potok, ki izvira blizu Čedada, teče mimo vasi Corno in se izliva v Stello. Ali neso morda tudi teh potokov Slovenci kerstili, ker tečejo ravno skozi nekdanjo slovensko naselbino?

*) Straccis (Strazišče), Camino (Kamnje), Dolagnano (Dolenje), Ribis (Ribič) ist. Prim: St. Kocjančič, Benečanski Slovenci v Arhivu za jugosl. povestnico zv. III, in v Tomčičevi Bčeli 1855.

**) Erise, da so se bili nekateri Slovenci celo v okolici Feltre naselili, o čemer so se s časom posamezniki v Primiero in Valsugana na južno Tirol, ško pomatnili. Prim: Bidermann, Slawenreste in Tirol, Slawische Blätter von Abel duksic 1865, pag. 79-82.

Tudi je spomina vredno, da je bilo večidel gore imenovanih krajev skozi ves srednji vek v oblasti goriškega grofa in pozneje avstrijskih cesarjev in da so še le po novejših uravnavah goriško-beneške meje (1807) oni kraji pri Beneškem ostali (Czörnig o. c. I. pag. 625).

Kodi je ta naselbina v Italijo šla kaže nam mer njene lege na Frijulskem od vzhoda proti zahodu, malo bolj proti jugu zavito. Slovenska imena sedaj Furlanskih vasij na Goriškem: Copriva, Villesse, Jalnico, Topoljano, Craulio, Joaniz itd. nam kažejo, da se je ona naselbina od Gradišča pod Karminom in nad Palmo v Italijo pomikala. Onstran meje nam kažejo to pot pazamezne vasi s slovenskimi imeni: Bolzano, Cerneglons, Sclavonico (pri izlivu Maline v Ter), Samardenhia itd.)*

Toda o teh Slovencih nij danes več spomina. Le oni Slovenci, ki so se bili v goratem delu Furlanije ob goriškej meji naselili, ohranili so trdovratno svojo narodnost še do današnjega dne. Njih meje se v 1200 letih neso skoro čisto nič skercile. Iz Pavla D. (V. 23) izve mo, da so Slovenci celo do nediškega mosta pri Ažli segali (. . . pons Netisonis fluminis, qui ibidem est, ubi Sclavi residebant). In še dandanašnji meji ta uro od Čedadu navzgor ležeči most Slovence od Furlanov. Da je bila tudi v srednjem veku meja tista, kakor dandanes, vidi se iz sledečih pisateljev. Marin Sanuto (Itinerario per la terra ferma veneziana 1843) piše „Rosiman va nel Naxidon, la qual, ut dicitur, parte la Italia da Schiavonia“. Ciconii in po njem Martens (Italien II. 515) zaznamujeta kot mejo med Slovenci in Furlani v Tarčetu most čez Ter, pri Fojdi (Foedis) selo Canal di Grivo (na pol poti med Fojdo in Čaneblo) in pred Čedadom most S. Guarzo čez Nedižo.

Kako daleč so se Sloverci po drugih deželah razširili ne morem tukaj preiskovati, nego le opomniti, kje se lahko o tem bere. Za Tirolsko imamo Bidermannov spis, v Lukšičevih Slav. Blätter, za Bavarsko Koch-Sternfeld (in Quitzmänn, älteste Geschichte der

*) Slovenci so imenovali mesto Udine: Vidna ali Vnedia (sedaj Videm) in Čedad: Zuisha (?), sedaj Staro). Primeri Czörnig o. c. I. pag. 461

*) Bidermann, Slavenreste in Tirol, Slavische Blätter von Abel Lukšič. 1865. list I. in II.

***) J. E. Koch-Sternfeld, Beiträge zur Deutschen Länder-, Völker- und Staatenkunde, Capou 1825, I: Ueber den Wendepunkt der slavischen Macht im südlichen Bojo, arien.

Baiern): za gorenje Avstrijsko razen Koch-Stf. Pritz, Gesch. des Landes ob der Enns; za spodne Avstrijsko Czörnigova statistika; za Štajersko Krones, die Ortsnamen Steiermarks; za Saljgraško Winkelkofer (Slaven in Lungau) Carinthia 1820 N. 15 in Koch-Stfd;*) za Koroško Jarnikovi spisi v Carintiji 1813, 1826 in 1831. Ob kratkem ima Šafarik vse to v svojih Starožitnostih: „Rodovi in sedeži korutanskih Slovencev.“

VI.

Videli smo že, da so bili Slovenci odvisni od Avarov. To ljudstvo, kot nomadski divjaki, katerim je vojska rokodelstvo, a plenenje in pustošenje zabava, moralo je neprijatelj biti vsakemu ljudstvu, ki se je s svojim delom živelo. Tak narod so bili Slovenci, in zato se ne smemo čuditi, da so imeli mnogo terpeti od Avarov, ker ti, ki niso sami zemlje obdelovali, hoteli so kakor trotje uživati plodove njih dela in truda (Brađaška o. c. pg. 273.) A ne le zemljo so morali Slovenci za Avare obdelovati, ker se sami niso hoteli s pojedelstvom pečati, nego podpirati so je morali tudi v vseh njih bojih. Slovenci so se morali v prvih verstah biti, med tem ko so Avari bolj od zadej stali. Še le če niso mogli Slovenci sami sovražnika premagati, prišli so jim Avari na pomoč. Zaradi tega dvojnega bojevanja so je baje imenovali „Winidi bifulci.“ Čez zimo so prihajali k Slovincem, in njih žene in hčere so morale služiti avarske pohotnosti. Terjali so od njih neprenesljive službe, a poverhu tega še davek (Fredegar, Chronicon, cap. 48).

Veliko izmed tega je pretiranega (Šafarik, Starožit. II. pg. 313), in le oni Slovenci, ki so bliže sredine avarskega kraljestva bivali, občutili so terdeje njih surovost. Gotovo je pa, da so morali Slovenci v vse boje z Avari in jim pomagati, bodisi proti Byzantincem, bodisi proti Langobardom. Če nam torej viri tudi ne imenujejo Slovencev izrečeno v zvezi z Avari, moramo si je vendar pri vseh njih podvzetjih zraven misliti.

Iz tega pa še ne sledi, da se mora gospodstvo

*) Czörnig, Ethnographie der oester. Monarchie. Bd. I. pg. 94-97.

**) Vierthaler, Wanderungen durch Salzburg, I. Th. pg. 104-166. — Kürsinger, Lungau. Salzburg. 1853, pg. 775-784.

1). Zvo. I. 164-65.

1. hoditi

XIV. 12. 22

* Primeri: Turško vladno nad balkanskimi narodi.
Pred zadnjo vojsko se je govorilo, da so Turki sebe
naglo napadali; zdaj pa one iste orebe imen
mo ~~Aravate~~ in albance, ker je izginila turška

Avarov nad Slovenci stalno, urejeno in povsodi enako misliti, kakor bi nekateri pisatelji radi (Muchar, o. c. IV. 166—67.) Niti ~~da~~ ^{da} ~~ni~~ ⁿⁱ stalnega plačevali, saj to tudi mogoče ni bilo, ker Slovenci so živeli demokratično, brez urejene vlade, kakor n. pr. Langobardi, nego Avari so prišli k Slovencem, kedar se jim je poljubilo, in vzeli so seboj, kar so našli. Avarsko gospodstvo je bilo toraj le faktično, a ni imelo nobenega pravnega naslova in se je torej pogosto menjalo. Kedar so mogli Slovence z veliko silo pritisniti, je bilo grozno, kedar so pa morali svojo moč na drugo stran obrniti, odleglo je Slovencem, in avarsko gospodstvo je včasih popolnoma prenehalo (Muchar o. c. pag. 277) Torej vidimo Slovence v avarskih bojih ne kot njih podložnike, nego kot njih zaveznike, čeravno prisiljene. *)

Da so bili kljub temu Slovenci neodvisni in še celo močni, kaže nam to, da so frijulski vojvode večkrat pri njih pomoči in zavetja iskali (n. pr. Arnefriti Pemmo), kakor je tudi krog l. 630 700 bolgarskih (t. j. slovenskih) družin beržkone pri slovenskem vojvodu Valduhu zavetje našlo. Gotovo je tudi, da je bilo slovansko gostoljubje Langobardom znano, in kedeli so, da je bil vsak Slovenec dolžan pomoči iščečega tujca če treba tudi se svojim življenjem braniti.

Tudi je bil slovenski jezik tako potreben in imeniten, da so ga celo na vojvodskem dvoru znali. Vojvoda Radoald se je naučil v Čedadu slovenščine in ~~vo~~ je pozneje v Benežentu živel, mogel je se Serbohrovati govoriti, ki so bili ono vojvodstvo napadli (P. D. IV. 45).

Langobardi so hoteli v Italiji mogočno kraljestvo osnovati in ga, kakor poprej Gothi, čez ves polotok razširiti. Zlasti kralja Anthari (585—590) in Liutprand sta hotela to z vso silo doseči. A temu podvzetju so se protivili naj poprej Byzantinci, ki so imeli še lep kos Italije v svoji oblasti in so upali tudi ostalo nazaj dobiti; dalje Franki, ki niso mogli mogočnega sosedu poleg sebe terpeti, in pozneje zlasti papeži, katerih moč je ravno v tej dobi naraščati začinjala in kateri so z modro politiko začetek svoje posvetne oblasti

V sklopi 36.

X*)

Oraymeri Novencev in Avarov velja,
 kar pravi Niebuhr (Geschichte Avarer
 u. Babelo seit Chul, pg. 120) o Medih
 in Skythih; Skythi so morali Medija,
 ko hudo poboljšali, pa vendar je uteg,
 nila podložnost zadržih ^{biti} prav majhna
~~biti~~, kakor so tudi nemški kralji
 z Abilo bolj kot zavezniki, nego
 kot podložniki v vojsko šli. Nato,
 ra sakih ljudij, da si le prvi svoj
 zmage svoje; davki, pašnike, Jovo
 lenje, da smejo pleniti, da od zmage do
 zmage hite in bogate dežele ople-
 nijo. Pri tako rahli podložnosti se
 ne smejo čuditi, da je mogel Hyar,
 xares kot skythski vazal svojo
 moč širiti, kakor hitro se je od per-
 vega napada odvrnil. Ako bere-
 mo zgodovino ruskih velikoknežev
 pod mongolsko navlado, razumemo,
 da je dovolil gospodar svojim podlož-
 nim delati, kar so hoteli, če so si
 le davki plačevali in niso mon-
 golne čete na pašnikih nastega-
 vali. Do, čisto lahko bi se dalo raz-
 lagati, ko bi našli zapise, da
 so ^{skythske} čete z medijsko vojsko
 ali pa proti nji bojevale. Kaj je
 mami perzijskemu šahu ali pa sul-
 danu, če se Turkomani, Kurdi in
 Budruini med seboj bojijo in če se

2
 postav
 gel iz
 pež v
 Langob
 Liutpr
 gobar
 papeža
 zvezal
 ventu,
 nosti
 ta dva
 gočnik
 smert
 kraljel
 zapad
 bilo n
 dosti
 vsi nji
 di nes
 bolj
 kor z
 tega s
 pred l
 je izšl
 Langob
 padali
 edino
 bardi
 lo nek
 oboji
 byzant
 dali,

medijci so se niso
 podjarmili.
 Na se strani
 so bili le defen-
 sivni.

vencev v Istri. Zatorej beremo tako pogosto pri Pavlu
 D. o sklenjenih pogodbah med Langobardi in Avari.

Po teh splošnih razmišljanjih poglejmo posa-
 mezne nam poročene dogodke, v katerih so prišli Slo-

venci v dotiko z Langobardi. Edino vodilo nam mora biti Pavlova zgodovina „De gestis Langobardorum.“ Ker je v njej kronologija jako pomanjkljiva, skušali jo bomo po drugih virih nekoliko urediti.

VII.

Med l. 594—594 beremo pervikrat, da je kralj Agilulf (590—615) mir z Avari sklenil, da bi mogel notranje razmere svojega kraljestva urediti (P. D. IV. 4). Gotovo so bili takrat Avari s¹ Slovenci v Italijo prišli² in jo opleni, a se po storjenem miru nazaj umaknili.

L. 594 (ali 595) premaga bavarski vojvoda Tassilo I. (595—612?) Slovence, ki so bili že čez mejo njegovega vojvodstva siliti začeli.*) Mesto te bitke nahaja Ankershofen (o. c. II. pg. 29—30) na topelskem polju (Toblacher-Feld), kjer se baje še dandanašnji nahaja grič, ki se v spomin na ta dogodek „grič zmage“ imenuje (P. D. IV. 7). + 30
mi

Ker se je bilo to Tassilu tako dobro obneslo, pride drugo leto zopet nad Slovence in je potolče. Toda Avari prihitè Slovcem na pomoč in Bavarce tako premagajo, da ni¹ izmed 2000 nihče zbežal (P. D. IV. 10, po Muratorijevi izdaji 11). To je Tassila tako oplašilo, da si ves čas svojega življenja ni¹ upal več Slovencev napadati.

Boj med Slovenci in Kallinikom 598 bil je že omenjen.

Krog l. 599 pošlje avarski kakan poslanca k Agilulfu v Milan, ter sklene ž njim mir (P. D. IV. 12-13). Če ni¹ Pavel D. taisto prigodbo dvakrat poročil, moramo si misliti, da sta kakan in Agilulf sklenila zvezo zoper Byzantince. To poterjuje, kar Pavel D. dalje pripoveduje. Nasledek tega mira je bil, da je poslal Agilulf (krog 600) kakanu rokodelcev za tesanje ladij (P. D. IV. 20-21). Te ladije so rabili Avari, da so čez Donavo hodili ter byzantinsko deržavo napadali. Kakor vemo iz gerških virov (Theopylakt Simoc. VI. 3) morali so po navadi Slovenci Avarom ladije na Donavi tesati.

Prihodnje leto (po Muratoriju: Annali d' Italia II.

*) P. D. opisuje se prve boje Slovencev z Bavarci tako, da se mora iz tega poznati, da so vselej Bavarci prvi napadali, Byzantinci zato, ker so Slovenci v njih dejelo siliti, cesar jim Bavarci niso hoteli dovoliti. (Luitpoldmann, o. c. pag. 185). — At pri nastopu slave vojvode Garibalda (611/12) napadli so Slovenci prvi Bavarce. (Luitpoldmann, o. c. pag. 198). —

Prvo Luitpoldmannovo terjenje ni resnično in ne sledi ne iz P. D. ne iz primerjavjanja oholnosti. Prava se, kdo je na miru stal in kdo je naprej silit? Odgovor je josen.

pg. 153, l. 600, po Linhartu 599) pridejo Agilulfovi poslanci od kakana nazaj in naznanijo, da so z Avari mir za večne čase sklenili. Z njimi je prišel tudi kakanov poslanec, ki je to potrdil in potem dalje v Gallijo odšel, da bi tudi Frankovskega kralja nagnil z Langobardi v miru živeti, kakor z Avari, katerih so se Franki gotovo bali. Tukaj vidimo, da so sklenili Langobardi mogočno zvezo zoper svoja dva najhujša sovražnika. Kako prav je tudi Avarom ta zveza bila, vidimo koj iz naslednjega.

Leta 601 napadejo Avari in Langobardi s pomočjo Slovencev Istro ter jo poropajo in požgejo (P. D. IV. 24 — 25). Istra je bila namreč še do 1775 byzantinska provincija, in ker naj bolj proti severu ležeča, tudi naj bolj sovražnim napadom izpostavljena. Kedar se pa o byzantinski Istri govori, ne smemo si jo v današnjem pomenu misliti, nego le istriško obrežje, ki ima še danes romansko prebivalstvo. Srednji del Istre so bili takrat že Slovenci posedli.

Prijateljstvo med Avari in Langobardi se je dalje v tem skazalo, da je kakan l. 604 (Safarik 603) poslal Agilulfu Slovence na pomoč, ko je bil ta proti byzantinskim posestvom v Italiji. boj začel, Julija obleže Cremono, 21. avgusta se mora mesto udati, in Agilulf je popolnoma razdere. 13 sept. premaga tudi Mantovo in v kratkem grad Vulturina. Vsled teh uspehov so Byzantinci primorani mir skleniti (P. D. IV. 28 — 29).

Toda prijateljstvo z Avari nij dolgo trajalo. Že byzantinska zgodovina nas uči, da zveza s tako nestanovitnim nomadnim ljudstvom ne more stalna biti. Tudi Langobardom se nij bolje godilo. Kaj je bil pravi vzrok, da so Avari mir prelomili, nam nij znano. Morda je kakana to razkačilo, da je Agilulf po svojem notarju Stabilisianu l. 607 mir s cesarjem Foko sklenil ter od njega bogate darove sprejel (P. D. IV. 35. 36). Morda je pa le Frijulski vojvoda kakana razdražil, ker se je ta le nad Frijulskim znesel in nij šel dalje po Italiji.

Kakan pridere l. 610 (ali 611) z brezštevilno vojsko, pri kateri so se ve da tudi Slovenci morali biti, mimo Gorice in Kormina na Frijulsko.

Vojvoda Gisulf se mu v bran postavi. Ne ve se, ali je bil ta Gisulf oni, katerega je l. 568 Alboin za

757 757

in Hrvatije

bili

Boja

vojvodo postavil, ali enakoimni njegov naslednik, morda sin, zlasti ker nekteri viri govore tudi o Gisulfu II. (Primeri: Dr. Bizzaro, *I Langobardi e la tomba di Gisulfo pag.*). Na vsak način bi bil moral oni Gisulf, ki je bil že l. 568 „za vse sposoben mož“, l. 611 že vsaj 70 let star biti, in torej za boj precej nesposoben.

Vojvoda Gisulf torej zbere kolikor mogoče veliko Langobardov in gre Avarom naproti. Toda hrabrost Langobardov, ki so se obupno bojevali, nij mogla nadomestiti njih majhnega števila. Avari obdajo od vseh strani Gisulfa in ga z vsemi njegovimi malo da ne pokončajo (cum omnibus suis pene extinctus est). naslednje pripovedovanje našega zgodovinopisca kaže, da je Gisulf v tem boju padel*). Njegova soproga Romalda se zapre z uteklimi Langobardi in s ženami in otroci padlih v mesto Forojuli. Imela je dva že odrasla sinova Tasona in Kakona in dva še nedorastla (Rodnalda in Grimvalda), ter štiri hčere. Strah pred Avari je bil tako velik, da so vsi Langobardi neuterjena bivališča popustili ter se v gradove pozaperli, med katerimi so bili najimenitnejši Cormone (Kormin), Nemas (Nimis), Osopus (Osoppo, slov. Žovh), Artenia (Artegna), Reunia (Ragogna), Glemona in Ibligis (Iplis).

Ko so bili Avari vse Frijuško poplovili, ter vse z ognjem in mečem pokončali in si bogatega plena nabrali, začeli so Forojuli oblegati. Ko je nekega dne kakan okoli mesta jezdil, da bi videl, od katere strani

*) Maja l. 1874 našli so v Čedadu kopaje kanal za vodotok velik kamnit grob, v katerem so se dobili ostanki starega vojaka. Furlani in zlasti Čedadci hoteli so v svojem patriotizmu najti v grobu ostanke svojega prvega vojvoda Gisulfa, ki je baje l. 611 proti Avarom poginil in katerega so potem v naglici pokopali. V tem smislu je pisal „Giornale di Udine“ 1874 št. 131 in „Esaminatore friulano“ 1874 št. 4. Nasprotno mnenje je izrazil Dr. Bizzaro v knjižici „Sul sarcofago dissotterrato a Cividale.“ Prof. Arboit „La tomba di Gisulfo“ ga je skušal pobijati, a Bizzarro mu zopet odgovori „I Langobardi e la tomba di Gisulfo.“ — Po vseh okolnostih soditi oni vojak nij bil Gisulf, pač pa kak drug imeniten Langobard, kar že to kaže, da je bil v cerkvi pokopan (Bizzarro II. pg. 35—36.) Gotovo pa je, da je oni napis „Cisul“ v naglici od kogar koli na grob voden bil, ker se je hotelo s tem dokazati, da je res oni grob Gisulfov, a se je stvari in resnici le še bolj škodovalo.

bi se dalo najlaže vzeti, ga zagleda Romilda raz zidov, in zdajci se vname v njej želja po krepkem, mladem moži. Poroči mu torej, da mu mesto z vsem, kar je v njem izda, če jo za ženo vzame. Kakan na videz privoli, in ko Romilda vrata odpre, dere v Cedad, opleni vse, kar najde, zažge potem mesto in odpelje vse prebivalce soboj v Panbonijo z obljubo, da je bode ondi naselil, od koder so bili nekdanj izšli. A ko Avari v tako imenovano sveto polje pridejo, pomorè vse dorastle Langobarde, otroke in žene si pa med seboj kot plen porazdelè. Le Gisulfovi sinovi so poprej utekli, nego je je žalostna osoda zadela. Romildi se je slabo godilo, kakan jo je dal po svojih Avarih oskruniti, potem pa javno h kolu pribiti. Kogar romantična pripoved o Romildi in njenih hčerah dalje zanima, jo lahko bere pri Pavlu D. IV. 37-38.

Pripoved o Romildi je preveč romantična in preveč podobna drugim enakim zgodbam, kakor da bi smela za historično veljati. Pavel je posebno rad pripovedke svojega naroda v Langobarsko zgodovino vzel, zlasti stareje, in tako nij smel tudi te izpustiti. Saj ima njegova zgodovina ravno zaradi tega toliko važnost za Nemce, ker je narodne pripovedke langobarške se spoštovanjem nabral in že tako zgodaj zapisal, ter je na ta način pogube otel (Primeri: Gervinus, Nationalliteratur I. pg. 30).

Pomisliti je treba, da je morala Romilda že precej priletna biti, kjer je Gisulfu 8 otrok rodila, med katerimi sta štela dva sinova že nad 20 let, in tudi njene štiri hčere so bile po Pavlovem pripovedovanju že za možitev sposobne (dr. Bizzaro, I Langobardi e la tomba, pg. 31-32) Razen tega je znano, da so bile langobarške žene jako sramežljive. Zakonska nezvestoba je bila pod ostro kaznijo prepovedana. Ravno tako se Romildina veleizdaja čisto nič ne vjema z langobarskim patrijotismom. Rotarjev zakonik je kaznoval obe Romildini pregrehi se smertjo. Zatorej je težko misliti, da bi se bila Romilda tako daleč spozabila, in Pavlovega pripovedovanja ne smemo brez suma za zgodovino vzeti.

V domovino prišedša Taso in Caco prevzameta vlado po očetu v Cedadu. Glej slovensko zgodovino

v Pavlu D. (IV. 39, po Murat, 40). On pravi, da sta Taso in Caco ob svojem času posedovala tudi slovensko pokrajino „Cagellia“ do kraja „Meclaria.“ (Hi suo tempore Sclavorum regionem, quae Cagellia appellatur, usque ad locum, qui Meclaria dicitur, possederunt.) Torej so ti Slovenci do časov vojvode Ratchisa frijulskim vojvodom davek plačevali. *)

Ali so Forojulci to pokrajino z orožjem premagali in kedaj? Taso in Caco gotovo ne, kakor nekteri mislijo (Bradaška, o. c. pg. 267), to se že iz texta Pavlove zgodovine vidi, in tudi sta ona premalo časa vladala.

O legi te pokrajine se je že jako veliko ugibalo. Najpoprej je treba opomniti, da imajo rokopisi tukaj različno pisavo. Muratori bere Zellia, ambrozijanski rokopis ima Cagellia, in v Lindenbrogovi izdavi (Hamburg 1611) stoji Aglia, torej meni Šafaržik (Starožit. II), da bi utegnilo pravo biti Cuglia, t.j. Julia. Drugo ime pa se je do sedaj vedno bralo in tiskalo „Medaria.“ Še le popravljeni text bere „Meclaria“ (Abel, Paulus Diaconus, pg 91.

*) Valvasor (Ehre des Herzogthums Krain V. 11 pg. 173; V. 14 pg. 213; X. 8) je imel Zellia-Agelia za Celje na dolnjem Štajarskem. Linhart (o. c. pg. 127-128) misli, da je Zellia toliko kot ziljska dolina (Gailthal), ki se je baje v srednjem veku Vallis Julia, Vallegilia imenovala. A. Mannert (Geographie d. Griechen und Römer III. pg. 592) trdi, da se ziljska dolina nikoli tako imenovala in da je Zellia—Celje. Medaria je Linhartu Materja, vas v Istri na reški cesti 20 kilom. od Tersta. Zeuss (o. c. pg. 617) primerja Zellia k Celju, a ker se mu to ne zdi verjetno, misli, da je Zellia popačena iz Carniolia. Šafarik (o. c. II. pg. 315 in 335) ima Zellijo za ziljsko dolino, kakor Linhart, Medarijo pa išče v Slov. Matri (Materium Winidorum, Windish-Matrej), in stavi ono pokrajino v dolino potokov Sile in Bele tje do Slov. Matre. To mnenje je sprejel tudi Pleteršnik (Najstareja doba slov. zgodovine v Geršakovej čitalnici) in Bradaška (o. c.) Hormayr (Herzog Luitpold pg. 19) išče Zellijo na potoku Silu (Asilis) pri mestu Asolo (Asilium) blizo Treviža, a to je že pregloboko na Beneškem, onstran Plave, kamor niso Slovenci nikoli segali. Medarijo išče tudi on v Materji. Janull

*) V novem izdanku Pavla D. po Waitzu: *S. rer Langobardicarum et Aligarum saeculorum II.* — 1878, pg. 132, S. D. IV. cp. 38) upeljana je zopet p. va „Zellia“ in „Medaria“.

(Carinthia 1813 št. 27) spozna v Zelliji zilsko dolino in v Medariji Modrinjo ves (Möderndorf) v ziljski dolini na meji med Slovenci in Nemci. Tega mnenja je tudi Ankershofen*) (o. c. pg. 39). Drugi so iskali Zellijo v ziljski dolini na Tirolskem, ali pa v Kočevji pri Sylu na Kolpi. Medarijo so imeli oni, ki so v Zelliji Celje spoznali, za Maribor ali pa za Metliko (primeri: Dimitz. Gesch. Krains pg. 97). Muchar (Gesch. Steiermarks IV. pg. 157 nota) in Dimitz (l. c.) naštejeta vsa različna mnenja, a se za nobeno ne odločita. Muratori (SS. I. pg. 467) razlaga Zella s „Ciliensis comitatus, vel Zemblin“ (Semlin.)

Kakor je iz tega pregleda razvidno, ima večina pisateljev Zellijo za ziljsko dolino, Medarijo pa za Slov. Matro ali za Materjo. Toda en sam pogled na zemljevid nas mora prepričati, da to ni verjetno. O ziljski dolini samej zase bi se dalo prav lahko misliti, da je kdaj k Frijulskemu spadala, ker leži ob njegovi meji, ker pelje iz Frijulskega v ziljsko dolino prehod čez Pontebo, in ker bi bila ta dolina sama zase okrožena in omejena. Ali mislimo si sedaj v zvezi s ziljsko dolino Matro! Ta je vendar malo preveč oddaljena, vmes ležita bistriška (Pusterthal) in dravska dolina. Ti dve bi bil moral vendar Pavel D. tudi omeniti, zlasti ker omenja pot čez planino Plecken v Agunt in dalje. (P. D. II. 13). Ziljska dolina z Matro bi ne imeli prirodne meje, bi ne bili okroženi in nerazumljivo bi bilo, zakaj si niso Langobardi še več Slovencev na Koroškem podvergli. Da so bili pa ravno tirolski in bližnji koroški Slovenci, torej tudi oni v Matri, svobodni, kaže nam to, da so se mogli l. 612 uspešno z Bavarci bojevati, in Tasilova listina iz l. 770 govori v onih krajih o slovenski, a ne o langobarški meji.

Vzemimo pa sedaj ziljsko dolino in Materjo skupaj. Daljava in razlika med obema je še večja. Vmes leži vsa goriška dežela, in če ravno ni imela takrat še svojega imena, moral bi jo bil vendar Pavel D. vsaj z eno besedo omeniti, zlasti, ker je že poznal nekatere njenih krajev (Kormin, morda tudi Devin-Pontium??).

*) Ankarshofen opomni pri tem na postajo „Ad Silanos,“ ki je bila do njegovem mnenji Podkloštrum (Arnoldstein)

Prirodne meje in zemljepisnega okroženja tudi tukaj ne moremo iskati, če si nočemo misliti, da je bila cela goriška grofija Langobardom podveržena. A ko bi to bilo, ne bi bila Zella-ziljska dolina glavni del one podložne pokrajine, kakor se v Pavlu D. bere, nego le majhna pritiklina onstran njene prirodne meje. Tudi bi tako veliko deželo Pavel. D. ne imenoval „regio“ (okrožje), nego „provincia“ ali „patria“.

Tukaj moram še enkrat opomniti, da Langobardi niso hoteli in niso mogli svoje oblasti zunaj Italije širiti, in vendar so vsi oni kraji, o katerih je tukaj govorjenje, po Pavlovem popisovanju že zunaj Italije bili (primeri zgorej oddelek III).

Razen tega se iz imen samih ne da nič sklepati, ker se njihova prava oblika ne pozna. Pavel D. je morda že sam oni dve imeni napačno zapisal, ker je jeberškone le iz ustmenega poročila izvedel in še le pozno, daleč od domovine, s čerkami izrazil. Da so potem različni prepisovalci ti dve neznani imeni še bolj spačili, ni le verjetno, nego tudi prav lahko mogoče, in to nam poterjujejo različne pisave v rokopisih. Vendar se zdi, da je najbolj prav, če se bere Cagelia ali Agelia in Meclaria.

O legi Frijulcem podložne slovenske pokrajine piše Muchar (o. c. pg. 157): „To okrožje je bilo po zvezi v pripovedovanju in po prirodnem razvitku stvari soditi forojulskemu vojvodstvu prav blizu, da, moralo je popolnoma ž njim mejiti.“ In Linhart (o. c. pg. 127) pravi, da so podverženi Slovenci stanovali najbliže Frijulskega, v karnske planjavi. Jaz pa se držnem trdititi, da so ti Slovenci stanovali v frijulskem vojvodstvu samem, med njegovimi prirodnimi mejami. Ravno tisti Slovenci, kateri še sedaj pod Italiijo spadajo, plačevali se že takrat Frijulcem davek. To sledi iz že navedenih uzrokov, da Frijulci niso imeli potrebe svojega vojvodstva zanj prirodnih mej širiti, da je podložna pokrajina morala prav blizu Čedadu ležati in da je bila jako majhna. Pavel D. jo imenuje „regio“ in jo razločuje od Karantanije in Karniole, kateri sta mu bili obe znani. Beneški Slovenci, nad tisoč let s Frijulskim zvezani,

Krajski sploh

spadajo po vseh svojih tradicijah k Italiji in le še jezik je veže s Slovani.

Te pokrajine si neso Langobardi z mečem prisvojili, tega nikjer ne beremo; nego, ker so se Slovenci počasi tudi čez frijulske meje pomaknili in se blizu Čedadada naselili, začeli so frijulski vojvode kot od svojih podložnih počasi davek od njih pobirati. To se je pa beržkone tudi že zadnja leta pod Gisulfom godilo, ker Pavel tega le pri priložnosti omeni in mu ne daja nobene važnosti, kakor novejši zgodovinarji.

Zaradi tega se nekteri pisatelji (med njimi zlasti Muchar l. c.) prav po nepotrebnem čudijo, kako so mogli slovenski zavezniki in pokrovitelji (?) Avari dopustiti, da so si Langobardi en del Slovencev podvergli in razlagajo to s tem, da so imeli takrat Avari na drugi strani preveč z Byzantinci opraviti (Primeri: Brađaška o. c. pg. 277).

Pri tej priložnosti bi rad nekaj omenil, kar mi je pri svojih študijah nehotè v glavo padlo. Rekel sem že, da se iz onih imen, kakor nam je rokopisi poročajo, ne more nič stalnega sklepati, a vendar hočem tukaj novo hipotezo postaviti, da jo občinstvo izve in presodi. V imenu Cagellia ali Agelia je morda skrita sedanja Ažla, prva slovenska in za Šenpetrom največa vas od Čedadada navzgor, ob izlivu Kozice v Nedižo. Če vzamemo, da je Pavel D. slovenski ž z *ge* izrazil, kakor še dandanašnji v italijanskem pravopisu in kar tudi poterjuje okrajšano ime Zelija, ne bode se nam ta razlaga tako čudna zdelala. Teže je že razložiti ime Meclaria, če nočemo misliti, da je pohabljeno iz denašnje Mažerole (friul. Maserolis), tudi vas nad Čedadom.

Bodi si temu kakor koli, gotovo je vendar, da so bili le beneški Slovenci Forojulcem podložni, a vsi drugi pa svobodni. Kako bi mogli drugače frijulski vojvode pri Slovencih pomoči in podpore iskati, ako bi bili ti njih podložni? In kako bi se bili mogli Slovenci tolikokrat s Forojulci bojevati in sicer na laških tleh, prav blizu Čedadada, ako bi bili tem podložni? Pavel D. zmerom pripoveduje, da so prišli in napadli Frijulsko kot samostojna moč, a nikdar ne omeni o kakem slovenskem puntu in nikdar ne čerhne, da bi si bili Fo-

rojulci uporne zopet podvergli. Slovenci se torej niso bojevali kot uporniki, nego kot svobodno, neodvisno ljudstvo, le da so v prvi dobi vedno Avari za njimi stali.

Ker naši stareji zgodovinarji niso onega Pavlovega stavka dobro razumeli in se tudi niso potrudili njegovega pravega pomena v zvezi s prihodnjimi dogodki poiskati, in ker so poznejši pisatelji večidel prve posnemali in prepisovali, ukoreninilo se je mnenje, da so forojulski vojvode tudi čez kranjske in spodnještajerske Slovence gospodovali. Že Schönleben in Valvasor imata versto forojulskih vojvod na Kranjskem, in zadnji celo misli (o. c. V. 11 pg. 173), da so Langobardi v Italijo odšedši v kranjskih mestih svoje posadke pustili! In celo najnovejša kranjska zgodovina Dimičeva trdi, da je gotovo, da se je langobarška oblast tudi čez kranjske Slovence razširjala, opiraje se zlasti na Ratchisov vpad v Karniolo (o. c. pg. 97).

Nasproti se je pa že Linhart z vso odločnostjo in z dokazi iz pisatelja samega bojeval (o. c. II. pag. 111, 128-29 in 152-156). A škoda, da je ta zgodovina, ki ima, kljubu svojih napak in pomanjkljivosti, mnogo izvrstnega, še med Slovenci premalo znana.

Po kratkem vladanji Tasona in Kakona ja umori zvijačno rimski patricij Gregorij v Opitergu (Oderzo pri Trevižu) (P. D. IV. 39-40). Po Muratorijevi noti (Scrip. rer. Ital. pg. 468 nota 202), ki omenja, da stavi Fredegar smert Tasona, vojvode Tuscije, v leto 630, pisala sta Muchar (l. c.) in Ankershofen (o. c. II. pg. 39), da sta Taso in Kako še le l. 630 umerla, in da sta si „Zellijo“ kratko pred svojo smertjo podvergla. A ker se je to le vsled pomote zgodilo, ja nij treba dalje oporekati.*)

Njijin naslednik na vojvodskem prestolu (krog 612) je bil Grasulf, Gisulfov brat (P. D. IV. 40.-41). Če je to brat prvega Gisulfa, moral je tudi on že jako prileten biti in ker je še le po l. 650 umerl, moral bi bil najmanje sto let ućakati. Zato je pa verjetno, da je Pavel D. dva Gisulfa, očeta in sina v enega spojil. Čudno je, zakaj nista ostala Gisulfova sinova, Roduald in

*) Tudi Bradaska je pristopil temu mnenju o. e. pag. 267.

Grimwald? naslednik? Ali je bila menda Rakotina

47

spletka? Pavel D. pripoveduje, da sta od nevolje šla iz Čedadu k vojvodi Arichisu v Benevent.

Ko po Tassilovi smrti njegov sin Garibald vojvodski prestol bavarski za sede (612-640), poskusi ta zopet enkrat svojo svojo srečo zoper Slovence. A ti ga otepó pri Indijo (Aguntum) in opustošijo mejne kraje bavarske. Toda Bavarci se zberò iz nova, odvzemò Slovincem nabrani plen in je zapode čez mejo svoje dežele (P. D. IV. 40-41. 39.)

Od sedaj ne slišimo več kakor sto let o nobenem boju med Bavarci in Slovenci. V tem času se je izcimila trdna meja med obema sosedoma, o kateri piše Tassilo l. 770: „Arivo Tesido (Taistenbach nad vasjo Walsberg) usque ad terminos Slavorum, i. e. ad rivolum montis Anarad (med vasema Arras in Heinsfels pri Apfaltersbachu v enaki čerti z virom Zilje).

L. 611 (Abel in Dümmler) ali 613 (Šafaržik) ponovijo Langobardi mir z Byzantinci, a kljubu temu napadejo Slovenci byzantinsko Istro, jo strašno (lacrimabiter) opustošijo in pomoré veliko vojakov (P. D. IV. 41-42.) To nam zopet kaže, da so bili Slovenci neodvisni od Langobardov, da so smeli tudi zoper njih interese delati. Vsled tega so se Slovenci vedno bolj po Istri širili.

I

~~VIII.~~

VIII

Od sedaj naprej molči Pavlova zgodovina skozi 50 let o Slovencih. Kaj je temu uzrok, ni lahko sprevide-
ti. Ali so se res ves čas Slovenci mirno držali? To ni ravno verjetno, saj so pozneje zopet pogosto Forojulce našlegovali.

Iz drugih virov (Fredegari Chronicon in Anonymus Salisburgensis de conversione Bajoariorum et Carentanorum) vemo, da se je osnovala v tem času mogočna Samova država (624-662). Vendar je bilo središče te slovan-
ske države onkraj Donave, na Češkem, in Slovenci so bili se Samom le v zvezi zoper Avare in Franke. Kak upliv je imela ta zveza na Slovence, se da težko določiti. Gotovo je, da so svobodneje dihali Avarom nasproti. Si-
rec pa se je na jugu (o Samu malo vedelo, ker ga

658

cer

Pavel D. še omenja ne (Primori: Muchar, o. c. IV. pg. 169-177, in spis o Samu v Zori l. 1872).*)

Iz te dobe nam je o Slovencih le toliko natančneje znano, da je kralj Dagobert krog l. 630 tudi Alemane in Langobarde k vpadu na Slovensko pregovoril (etiam et Langobardi sollicitatione Dagoberti hostiliter in Sclavos porrexerunt). In res, posrečilo se jim je Slovence potolči in mnogo jetnikov seboj odpeljati (Langobardi itidemque victoriam obtinuerunt, maximum numerum captivorum de Sclavis secum duxerunt. Fredegari Chronicon cap. 67). A to je brez škodljivega nasledka, ker je Samo pri Vogastisbergu Franke popolnom potolkel.

Med leti 655-660 umre Grasulf, in Ago pride na vojvodski prestol v Čedadu (P. D. IV. 51-52). Če se Pavel D. v kronologiji ne moti, je gotovo, da ta Grasulf nij mogel biti brat onega Gisulfa, ki je l. 568 forojulsko vojvodstvo dobil.

Po Agovej smrti l. 663 je Lupus vojvoda. On oplenil otok Grado in morda tudi Oglej (P. D. V. 17). Njemu izročil kralj Grimuald vladu, ko se on v Benevent podal. V Paviji se je Lupus tako samooblastno vedel, da je pri kraljevem dohodu zbežal na Forojulsko in se tukaj iz strahu pred kaznijo zoper kralja zdignil (P. D. V. 18). Grimuald nij hotel, da bi se bratovska kri prelivala, in zaradi tega je poklical kakana, naj pride z vojsko na Forojulsko in naj Lupa pokonča. Kakan pride z veliko močjo in pri kraju, ki se Fluvius (Flovins) imenuje, se je bil Lupus tri dni(?) s kakanom. Pervi dan zmaga, in le malo njegovih je ranjenih, drugi dan je štel mnogo mrtvih in ranjenih, a tudi Avarov je veliko poginilo. Tretji dan pokonča kljub velikim zgubam kakanovo vojsko popolnoma in dobil bogat plen. A četrty dan pride tolika množina sovražnikov nad-nj, da je le z veliko silo uteči mogel (P. D. V. 19).

To pripovedovanje zopet kaže, da je Pavel D. zajemal iz ljudskega poročila. Gotovo je, da kralj sam nij poklical le iz tega uzroka Avare v svojo deželo, ker je je predobro poznal. Berškone so bili Avari sami od sebe (se Slovenci) na Forojulsko prišli, in kralj jim je hotel pri tej priložnosti pokorjenje svojega upornega vojvode prepustiti. Tudi je težko verjeti, da bi bil oni boj,

*) Da Samo nij mogel biti franc. kralja rodu, kakor Fredegar Ardi, kaže nam njegovo slovansko rodoljublje in popolnoma slovansko mišljenje. Samo nij bil kristjan in vendar, so bili Franki ob istem času je Kristjani. Gotovo bi bil Samo prišel do Dagobertovo navladu, drugič bi ga bil Dagobert re. Klaniar, o o tem nij sledu pri Fredegariju.

**)

Fluvius (Flavius) je gotovo ona reka, katero omenja 364 let pozneje listina cesarja Konrada II. — d. 1028 prodari namreč za patrijarhu Popu velik gozd » med Sočo in morjem in pod cesto, ki se navadno imenuje ogerka (« strada Hungarorum », pozneje « strada alta » s. j. cesta iz Palme nove v Codroipo in dalje v Cordenone) do sistega kraja, » ubi fluvius Flumen nascitur, in ob tej reki narz dol do Medane, ter med Medano in Livenco » (Rubeis Monumenta ecclesiae Aquilejensis pg. 503). Ta reka Flumen se sedaj imenuje Fiume in izvira pri vasi S. Lorenzo, jugozapadno od Vol, vasona, izliva se pa pri vasi Brische v reko Sile, ki potem v Medano teče. Blizu izvira Reke, ravno pod železnično progo iz Vidna v Benetke, sta dve vasi enakega imena s. j. Fiume piccolo in Fiume grande. In ravno tukaj mo, ramo istaki kraj one bitke l. 664 (665) — Tudi se nahaja okoli Medane še več slovenskih krajevnik in men, ki kaže, da so nekdy Slovenci tudi ob spot, njem poročaji Medane bivali. Tako je sika Cordenone na severni strani kraj, « Selavous ». Blizu izliva Medane sta vasi Brische (tudi nad Tenpetron je vas Brischis, slov. Brišča) in Cornizoi, ter ime Meduna samo bi utegnilo slovanško biti. ~~Prim. str. 33 te knjige~~ — Tako tudi Livenco = Livonica —

Fiume
27 300

v Vipavski dolini odločeval, ker Vipava se imenuje pri starih Fluvius Frigiolus. Tudi Abel (Paulus D. pg. 113) je tega mnenja. A gotovo je, da je moral ta kraj na Forojskem kje ležati. Saj se nahaja jako veliko krajev, ki se reka, ital. Fiume, imenujejo. *) **)

Po Lupovej smerti hotel mu je sin Arnefrit v vojvodstvu slediti. A ker se je bal Grimualdove oblasti, ute-

*) Terstenjak (Zora 1876 str. 109) ima Fluvius za reko Režija in terdi, da je Režija po vplivu venetokoitalskega jezika, kateri spremenja glasnik c v s (2), n. pr. oce = voce, osello = ucello, nastalo iz Reka in Režijan iz Rekan. Voni dobi je utegnil kak odleti Obrov tam zaostati ter se Slovenci pomešati se in tako je nastalo režijanško narečje. Str. 122 istega lista pa ima Fr. Režijane za poslovenjene Bulgare. Tudi Baudouin (Opýt fonetiki režijan, stih pogovorov pg. 120) terdi, da so Režijani poslovenjeni Turani. Drugo glej v Zori 1876 str. 109 in dalje!

če je bil tudi nenavadno dolg in trdovraten, čež en dan trajal.

V tem boju je bil Lupus ubit, in Langobardi, ki so ostali, iskali so varnosti v terdnih gradovih. Kakor l. 610 poplovijo tudi sedaj Avari vse Forojulsko in je pokončujajo z ognjem in mečem. Zadnjič je prosi Grimuald, naj nehajo deželo pustošiti in naj se domov vernejo. Toda Avari mu odgovorè po poslancih, da ne odidejo iz Forojulskega, katero so z lastnim orožjem premagali (P. D. V. 20).

Grimuald je bil prisiljen svojo vojsko zbrati in proti Avarom peljati. Sredi polja postavi svoj ostrog in zraven gostovalne šatore za avarske poslance (Abel pg. 113). Ker je pa le majhno vojsko imel, ukazal je tej več dnji zaporedoma v različnej obleki in opravi, kakor bi zmerom nove čete dohajale, mimo avarskih poslancev marširati. In Avari so res mislili, da je to brezštevna langobarška vojska. Grimuald je v tem še potrdi, rekoč; „Z vso to bojno množino, ki ste jo videli, napadem precej Kakana, če hitro Forojulskega ne zapusti. „Ko so to poslanci svojemu kakanu poročili, odšel je ta naenkrat z vso vojsko v svojo deželo. (P. D. V. 21).

Tudi tukaj je veliko pretiranega. Avari gotovo neso odšli le iz straha pred Grimualdom, nego na podlagi sklenjenega miru, kateréga pogoji nam neso znani. Berškone so morali Langobardi kakanu bogate darove odstopiti, saj nam je znano, koliko denarja si je znal od byzantinskih cesarjev izviti.

O legi kraja Fluvius nam nij nič natančnejega znano. Viviani (o. c, pg. 32) pravi, da se ti kraji sedaj imenujejo „Fiume“ (Reka), a ne omeni dalje njegove lege. Linhart (o. c. pg. 142) meni, da se je oni boj v Vipavski dolini odločeval, ker Vipava se imenuje pri starih Fluvius Frigiolus. Tudi Abel (Paulus D. pg. 113) je tega mnenja. A gotovo je, da je moral ta kraj na Forojulskem kje ležati. Saj se nahaja jako veliko krajev, ki se reka, ital. Fiume, imenujejo. *) **

Po Lupovej smerti hotel mu je sin Arnefrit v vodstvu slediti. A ker se je bal Grimualdove oblasti, ute-

*) Terstenjak (Zora 1876 str. 109) ima Fluvius za reko Režija in berdi, da je Režija po vplivu venetskoitaljskega jezika, kateri spreminja glasnik c v ž (2), n. pr. oce = voce, ovello = ucello, nastalo iz Reka in Režijan iz Režian. Voni doti je utegnil kak odselek Obrov tam govoriti ser z Slovenci po mešati se in tako je nastalo režijanško narečje. Str. 122 istega lista pa ima Fr. Režijane za poslovenjene Bulgare. Tudi Baudouin (Opýt fonetični režijan skih pogovorov pg. 120) berdi, da so Režijani poslovenjeni Turani. Drugo glej v Zori 1876 str. 109 in dalje!

kel je k Slovincem v Karantan (fugit ad Sclavorum gentem in Carnuntum, quod corrupte^{*} vocitant Carantanum). S pomočjo Slovencev si je hotel svoje vojvodstvo zopet pridobiti. Beržkone čez Pontebo pridere na Forojulsko, a bil je pri gradu Nemas (apud Nemas (Neumasumcastrum) napaden in ubit. (P. D. V. 22).

Nemas je sedanji Nimis (slov. Néme) nad Teržizmom (Tricesimo), a ne, kakor Muratori misli, Mazo pri Venzonu.

Po tem je bil dobrotljivi Vectari (Juvectari) vojvodo postavljen (664, Šafarik: po letu 670.) Ko so Slovenci slišali, da je v Pavijo odšel, zbrali so veliko vojsko, da bi Forojuli napadli. Pri kraju, ki se Broxas imenuje, postavijo svoj ostrog. Toda Vectari je bil že prešnji večer iz Pavije došel, o čemer niso Slovenci nič vedeli, ker so pa že bili njegovi ministerjali domov odšli, poda se sam, ko zve o Slovencih, s petindvajsetimi možmi (nekateri rokopisi imajo 22, drugi 26) proti njim. Toda ko pride Vectari do nediškega mosta, kjer so Slovenci stali, sname čelado z glave in se da tako spoznati (bil je namreč plešec). To je Slovence tako zmešalo, da so bolj na beg, nego na boj mislili. Zdaj je napade Vectari, z onimi, ki so bili pri njem, in je tako potolče, da je le malokdo odšel. (Drugi rokopisi imajo; „da je od 5000 mož le malokdo odšel.“ (P. D. V. 23).

Reichart (Thesaurus topog.) je menil, da je Broxas sedanji Brazzano. Cluverius (Antiq. Ital.) išče sicer ta kraj nad Čedadom proti Koroškemu, a ga ne ve natanjko določiti. Fons Natisonis pa stavi v Terzo, „quo loco mola frumentaria amni imposita conspicitur“ (primeri: Muratori S. S. I. pg. 483). A edino pravo je Vivianijevo mnenje (o. c. II. pg. 36 in 37), katero so tudi drugi geografi poterdili (Mannert o. c. III.), da je Broxas sedanja vas Brischis, slov. Brišča, ob levem bregu Nediže nad Šenpetrom. „Pons Nationis“ pa ne more biti drugi nego oni nad Čedadom pri Ažli.

Če po Pavlovem pripovedanju sklepamo, niso bili oni Slovenci, ki so takrat Forojulsko napadli, beneški Slovenci, nego morali so priti iz goriških gor ob Nediži dol. Ker se niso prav upali v tuji deželi, ustavili so

** To je manjše "učeniško", da se bah z "griško etimologijo", in ravno nas to dokazuje na mnogih mestih.*

se že pri Brišči, 6 ital. milj nad Čedadom. Še le počasu so se pomaknili do nediškega mosta.

Pavlovo pripovedovanje je tukaj zopet jako neverjetno. Njegov patrijotizem ga je predaleč zapeljal (Primeri: Bizzarro, I Langobardi e la tomba, pg. 22; Viviani o. c. II. pg. 37). Že slovenska zmota nad vojvodo je jako čudna. Zdi se, kakor bi bili Slovenci vojvodo dobro poznali in ga torej v šali patrijarhu primerjali, ker je s tako majhnim številom svojih prišel. A patrijarh Calixt je še le 737 svoj sedež v Čedad preložil (glej Czörnig o. c. I. pg. 205), toraj se je tukaj Pavlu anachronizem prerinil, in vsa pripoved o čeladi je jako dvomljiva (Bizzarro l. c).

Slovencev gotovo ni bilo 5000 na Forojsko prišlo, to je za tisti čas veliko preveč. Da jih ni moglo biti, kaže že to, da se niso prav naprej upali, nego so se dvakrat ustavili. Tudi bi se Vectari ne bil postopil, če je bil še bolj prederzen človek, le s petindvajsetimi možmi sovražniku nasproti iti.

Zgodovinsko jedro vsega tega bode torej, da je Vectari nenadoma nad Slovence prišel, ki so bili po Nediži na Forojsko priderli, in je tako z manjšo močjo prepodil.

Vectari je skoro potem umrl. Njegov naslednik je bil Landari (Landheri) in tega Roduald (P. D. V. 24).

Ko je bil nekdanj Roduald iz Čedada odšel, pride Ansfrid iz grada Recinia (Reunia) in se polasti brez kraljevega dovoljenja vojvodstva (693 po Vivianiju). Roduald, to slišavši, zbeži v Istro in odtod čez morje v Ravenno in Pavijo h kralju. Ansfrid pa ni bil le z vojvodstvom zadovoljen, nego sperl se je celo zoper kralja. Toda pri Veroni ga xlove in pred kralja pripeljo, ki ga oslepi in v pregnanstvo pošlje. Vojvodstvo forojsko pa je vladal po tem kot namestnik Rodualdov brat Ado skozi leto in sedem mesecev (P. D. VI. 4.-3).

Po Adovej smerti je bil Ferdulf za forojskega vojvoda izvoljen (krog l. 700, po Linhartu 705). Bil je to prevzeten človek. Njegovo hrepenenje po zmagi nad Slovenci uročilo je njemu samemu in Forojscem veliko škode. Za njegovega časa napadejo Slovenci langobarske pastirje in čede, ki so se blizo njih pasle, ter

je odpeljé domov. Langobarški župan (sculdahis-Schultheiss) onega okrožja, plemenit mož, jo vdere za Slovenci, toda nij je mogel doiti. Ko se je nazaj vernil, srečal ga je Ferdulf in ga prašal, kaj se je z onimi roparji zgodilo. Župan mu pove, da so zbežali. Na to ga začne vojvoda zasramovati: „Kako bi ti mogel kaj hrabrega izvesti, ki se po argi (arga-bojezljiv) Argait imenuješ.“ To moža razjezi, da vojvodi reče: „Bog daj, da ne bi se prej ločila iz življenja, nego se skaže, kedo izmed naju je bolj bojazljiv.“

Ta prigodba nam kaže, da je med Slovenci in Langobardi na meji večni prepir trajal. Morda so že takrat Langobardi svoje čede na Slovensko stran gonili, kakor najdemo pozneje po naših gorah obilo laških pastirjev s svojimi čedami. Ti so prvi začeli planine zidati in Slovence sirarstva učiti. Celo na Černi persti in dalje na bohinskej strani so imeli Lahi v Patrijarškej dobi svoje planine. Da je bil začetek naših planin italjanski, kažejo nam že imena najstarejih planin po Tolminskem in Buškem (n. pr. Kašina od ital. cascina, pristava, planina, sirarija, pašnik). Oglejski patrijarhi so dobivali desetino od teh planin, nektere pa so bile njih prava lastina. Tako se imenuje Kern (v listinah Chren ali Cren) že l. 1338 izrečeno kot patrijarhova lastina.

Da bi Ferdulf Argaitu svojo hrabrost pokazal, kupi nektere Slovence, da so vojake pregovorili, slovensko vojsko na Forojulsko poslati. To se je v veliko nesrečo Forojulcem tudi zgodilo. Slovenci pideró hitro z veliko močjo in postavijo svoje ležišče na stermem hribu, do katerega se je dalo le s težavo priti. Ferdulf je obšel hrib, da bi mogel Slovence od bolj gložne strani napasti. Argait opomni Ferdulfa njegovega psovanja in mu reče: „Jeza božja naj se razlije nad onim izmed naju dveh, ki zadnji Slovence napade.“ Stemi besedami oberne konja in začne po stermi, jako težavni poti na hrib proti Slovincem jezdit. Ferdulf se je sramoval, da je iskal toliko priložnega potu in odjezdi za Argaitom po stermini. Tudi vojska mu sledi, čeravno ne z veseljem. Slovenci to zapazivši začno na Langobarde kameenje valiti in ko so ti vendar še bliže prišli, napadli so

je se sekirami in orožjem, ter skoro vse pokončali. Tako jim je bolj ugodnost kraja, nego lastna moč k zmagi pripomogla.*) Vse forojulsko plemstvo je bilo uničeno, tudi Ferdulf in Argait sta padla. Tako lepa vojska, ki je tukaj poginila, bila bi lahko pod pametnejim vodstvom tisoče sovražnikov premagala. Samo Langobard Munichis, katerega sin Peter je bil pozneje za forojulskega vojvodo izvoljen, se je takrat po svojej hrabrosti odlikoval. Ko je bil raz konja veržen in mu je hitro en Slovenec roke zvezal, izvil mu je še zavezanima rokama sulico iz desnice, ter ga ž njo prebodel. Potem se je zvezan zatakal po hribu navzdol in je tako srečno ubežal (P. D, VI. 24).

Ferdulfov naslednik je bil Corvulus, in ko tega kralj zaradi razžalenja odstavi, pride na njegovo mesto Pemmo, pameten mož, ki je za deželo jako skerbil (P. D. VI. 25, Muratori 25 in 26).

Pemmo je odgojeval zraven svojih tudi sinove drugih plemičev na dvoru. Hotel si je iz njih krepke vojake narediti. Ko se mu je bilo že nekoliko posrečilo, pride mu novica, da so se Slovenci v veliki množini pri Lauriani (Laurini) prikazali (po Linhartu l. 718, beržkone pa pozneje krog l. 725). Z onimi mladenči napade Pemmo tretjikrat in jih veliko pomori. Od Langobardov pa je padel sam starček Siguald. Že dvakrat poprej se je bil nad Slovenci zmaščeval, a tudi v tretje se nij dal zderžati. Vojvodi in Langobardom, ki so ga pregovarjali, naj doma ostane, je odgovoril: „Ker sem smert svojih dveh sinov (padla sta bila v onem poboju pod Ferdulfom), že zadosti maščeval, hočem sedaj rad umreti, če že mora tako biti.“ Ker se je Pemmo bal, da bi še koga svojih izgubil, sklenil je na bojišču se Slovenci mir. Od onega časa so se Slovenci zmerom bolj bali pred forojulskim orožjem (P. D. VI. 44-55).

To Pavlovo poročilo je zopet enostransko. Čeravno so bili Slovenci slabeje oboroženi, vendar so svojo hrabrost že v drugih bojih zadosti skazali. Da bi bil pri teh napradih le en sam Langobard padel, je nemo-

*) Nasledek te zmage je bil, da si Langobardi gotovo nese več tako precej upali pašinske pravice Slovencev žaliti.

*) ~~Katolici 54.~~ 11

54

goče
ske
Slov
popr
di, o
ker

je m

A. Is

so p

napa

II. 1

rianō

dneg

sedaj

Slove

mimo

svoj

juli p

da so

žko v

do tje

Ricordino storino (prim. opomba
str. 26) in o pravici, da je bil ta škof
le tako imenovan „chorepiscopus“,
škof na deželi, t. j. škof, ki je do-
leč od škofovega sedeža opravljal
sistat škofovska opravila, za katere
ni potrebna posebnega škofov-
skega blagoslova. Taki škofi so bi-
li skrat v navadi (na koroškem
pa je bil.

Zaradi tega pa se ni treba misliti,
(kakor Ricordino l. o. str. 11), da
bi si škofi ne bili prebivali v
Lugliu, nego da pomeni Au-
lium kak drug panonski ali
noriski grov zunaj Frijulske
ga. Pa mnenje je brez postopke,
ker ni si prav lahko razlo-
žiti.

Fidenciju bolj dopadlo blizu vojvodskega dvora, nego v
pozabljenem pogorskem kraju živeti. To misel so mo-
rali tudi forojulski vojvode podpirati, ker so s tem svo-
jemu dvoru novo svetlovo pridobili.

Njegov naslednik je bil Amator (707). Patrijarhu
Calixtu ni hotelo dopasti, da je njegov škof na vojvodi-
nem dvoru prebival, med tem ko je moral sam na de-
želi v Korminu stanovati. Prepodil je torej Amatorja in
se sam v njegovo hišo ustanovil. Pemmo ga da zara-
di tega zapreti in skoro bi mu bil celo življenje vzela. Ko
to kralj Luitprand zve se razserdi, odstavi Pemmona in
izroči vojvodstvo njegovemu sinu Ratchisu (738). Pem-
mo je hotel k Slovincem zbežati in si zopet vojvodstvo
pridobiti, pa Ratchis mu sprosi kraljevo milost. Toda
kralj ga vendar da zapreti v vsem njegovim pomagač
P. D. VI. 50-51). Kakor Pemmona hotel je Luitprand

**) Primeri: Trdina, Zgodovina slov. naroda, pg. 34-35.

XXX) Ta kraj je varoval Karol M. 17. junija 776.
oglednemu patrijarhu sv. Paulinu, odzvali ga po-
prejnjemu posestniku Valdandu, ki je bil v
zaroti vojvode Rodganda zapleten. (Khanzari-
no, Annali del Friuli I. pg. 232). -

tudi beneventskega in spoletskega vojvodo pokoriti in je zopet svojei oblasti podvreči, a s tema dvema je imel več opraviti.

Pemmonova nesreča je Slovence, ki so do sedaj Langobardom davek plačevali (P. D. IV. 39), oserčila, da so vstavili to plačevanje. Ankerskofen (o. c. II. pg. 55) ima prav, če misli, da se Slovenci niso oprostili tega davka z orožjem, nego s tem, da so znali v svoj prid obrniti čudne razmere, ki so bile takrat na Foro-
julskem nastale.

A Slovenci se niso za dolgo sitnega bremena o-
tresli. Odpoved davkoplačevanja nagne vojvodo Ratchi-
sa, da se vzdigne se svojimi vojaki v Karniolo, deželo Slovencev (in Carniolam, Selavorum patriam, cum suis ingressus), jih veliko pomori in vse pokonča. Ko ga pa Slovenci nenadoma napadejo, ne more več sulice od svojega orožnika dobiti in ubije prvega, ki pred-nj pride, s palico, katero je ravno pri roki imel (P. D. VI. 51-52)

Kje je ležala Karniola in kaj je obsegala? Odgovor na to prašanje je prevažen za razlaganje tega mesta Pavlove zgodovine. Večidel mislijo razlagalci, da pomeni Karniola Kranjsko v njegovem sedanjem obsegu (Prim. Dimitz o. c. pg. 97). Zeuss (o. c. pg. 620) piše, da so Langobardi, kakor se zdi, Karniolo imenovali oni del stare Karnije, kateri se je na vzhodnej strani julskih Alp razprostiral in katerega so bili Slovenci posedli. Praša se (l. c.), ali ni Karniola mala Karnija nasproti onemu delu Karnije, katero so Langobardi zavzeli. Linhart (o. c. II. pg. 154-155) sklepa iz tega, da se je Ratchis zaradi odpovedi davka nad Karnijskimi Slovenci maščeval, da je morala biti Carniola ravno ti-
sta dežela, katero je Pavel poprej Zellijo imenoval.*)

Znano je, da je stara Karnija proti vzhodu segala le do julskih Alp, ali do sedanje goriško-kranjske meje

*) Šafarik (o. c. II. pg. 333) razlaga, da je bila Carniola blizo sedeža forojulskih vojvod, zapadni del današnjega Kranjskega in bližnji kos Forojulskega.

** Karnijsko, d. j. Gorenjsko se je imenovalo Carnia
Carniolae, kaj je morala prava Carniola, bolj
zahodu ležati, kakor se je tudi Stajersko (gorenje in spodnje)
imenovalo, Carnia Carantana.*

Carniola (obsegala je) severno Kranjsko in Tolminsko! Goriški Tolminci se vedno Kranjci imenujejo (kar ne delajo ni Notranjci, ni Dolenjci).

(glej Sprunerjev atlas antiquus števil. VIII in XI). Forbiger (Handbuh der alten Geographie III. pg. 582) misli sicer, da je obsegala stara Karnija tudi vse Kranjsko v današnjem pomenu, a ta njegova misel se opira le na podobnost imen Karnija in Karnijola in stoji v nasprotju z najveljavnejimi starimi geografi Plinius, Strabo itd.

Carniola pa ni nič drugega, nego „mala Karnija“. More se torej tudi le v onih mejah cele Karnije iskati. Linhart ima torej prav, če trdi (o. c. II. pg. 154), da je Pavel pod Karnijolo razumel najpoprej deželo, ki leži tik Forojuškega (le ne spada k njej žiljska dolina), in tudi Zeussovo mnenje (l. c.), da je bila Karnijola ona dežela proti vzhodu, katere si niso Forojuhci podvergli, je pravo, le da se pod Karnijolo iz početka ni na Kranjsko mislilo. *7* „Carniola“ je bila torej Pavlu D. sedanje Goriško, zlasti ^{njen} njegov srednji in severni del. Počasi se je pa pojem „Carniola“ razširil dalje proti vzhodu, ker so na obeh straneh julskih Alp enaki prebivalci stanovali.

Gotovo ni prazno Linhartovo mnenje (o. c. II. pg. 155 in 156), da so začeli v IX. in X stoletju Kranjsko zaradi tega „Carniolo“ imenovati, ker so našli neko podobnost med imeni Krajna, Karnija in Karnijola in ker jim prvotni obseg Karnije ni bil več znan. Čeravno Miklosich (Fremdwörter in slav. Spr., Denkschr. der Wiener-Akademie, Bd. XV. pg. 73-140 sub. Kranj) trdi, da je Kranj, Kranjsko iz Carnia nastalo, bode vendar to ime beržkone slovenskega izvira, kar tudi večina nemških pisateljev priznava, ker se to ime še le s prihodom Slovencev prikaže in ker listina Ottona II. iz l. 974 izrečeno pove, da se „Carniola“ po domače, z ljudskim izrazom (vulgo) „Chrainmarcha“ imenuje. V drugi listini istega leta se bere: In regione vulgari vocabolo „Chrene“, kar Šafarik od tod razlaga, da se je takrat mesto kraj k r e izgovarjalo (Šafarik o. c. II. pg. 336). Krajna je bilo torej domače, slovensko ime, a Carniola učeno, diplomatiško.

Carniola za Kranjsko in Carniolenses za Kranjce je prišlo pri učenjakih skoro v splošno rabo. Tako piše

** Carniola je bila Pavlu D. slovenska dežela sploh, Slavorum patria in na južni strani Starantonijske*

L Einhard, Vita ^{II} hludovici imper. K l. 820: „Carniolenses, qui circa Savum fluvium habitant et Forojuliensibus pene contigui sunt“. Ta „pene“ kaže, da je vendar med Forojulskim še druga deželica, ležala, t. j. Goriško, ki se je pa ravno zaradi sorodnih prebivalcev bolj Kranjskega ^{mu} prištevalo.

Geographus Ravennae (886) nam je le po izpisku znan in ravno zaradi tega so njegova poročila o Karniji in Karnioli jako zmešana. On piše IV. 37: (Alpes dividunt) inter Carantanos et Italiam, inter patriam Carnium (Carniam? et Italiam: quae juga Carnium ab antiquitus Alpis Julia „In IV. 21: „Juxta ipsam Valeriam (spodnja Pannonija) ponitur patria, quae et Alpes Juliana antiquitus dicebatur. Quam patriam Carnech (Kranjsko?) qui Valeriam patriam, ipsi eandem describere Philosophi. In qua Carnech patria fluvius, qui dicitur Corcac (Kerka).“ 1)

V tej zmešnjavi se človek težko zaveda. Carnia Carneola in Carnech se ^{druga} verstè ena za drugo, a stroge ločitve med temi pojemi ne zapaziš nikjer. Izraz „Carneola patria“ kaže, da je naš geograph Pavlovo zgodovino poznal, a zraven še druge vire rabil. Videti je, kakor bi mu vsa ta tri imena eno in isto pomenila.

Toda vernimo se zopet k našemu ^{lepotu} ~~textu~~.

Beneški Slovenci so se bili beržkone s pomočjo goriških*), morda na njih prigovarjanje, Forojulcem uperli. Zato je hotel Ratchis te poslednje kaznovati in zato je beržkone ob Nediži na Tolminsko udaril. A da daleč nij prišel, kaže Pavlovo pripovedovanje. Kakor se da iz zadnjih besed njegovega pomanjkljivega poročila sklepati, moral je celo pred Slovenci nazaj na Forojulsko bežati. Vendar to nij beneškim Slovencem veliko koristilo, morali so beržkone tudi pozneje davek Forojulcem plačevati.

To so zadnje vesti, ki je imamo iz Pavla D. o Slovencih.

IX.

^{vspeh} Kratek rezultat tega preiskovanja je, da so Slovenci od svojega prihoda v novo domovino pa do polovice VIII.

*) Primeri: Terdina, Zgod. slov. nar. pg. 36.

†) Ravno tu imenuje tudi mesta: deutikon (Siccia?) in Patinurna (Petovium?), torej je spadal po njegovem mnenju tudi del Pannonije Savine h Kranjskemu. Primeri: Pallmann, Geschichte der Völkerwanderung I. pg. 12.

***) Sploh na Slovensko beržkone po vipsavski dolini.

in ti so ostali svobodni.

stoletja svobodno in sami za-se pod svojimi župani živeli, izvzemši zdaj večja, zdaj manjša pritiskanja od avarske strani, kakor n. pr. v srednjem veku od turške.

Tudi se je iz tega razvidelo, da se goriška dežela razen njenega ravnega dela že za Langobardov ~~nij~~ več štela k Italiji, kakor ~~poprej~~ ^{je bilo} pod Rimljani. Pod Karolingi je bila sicer zopet Forojulskemu pridružena. To administrativno združenje ostalo je, dokler ~~nij~~ Otto III. l. 1001 goriške grofije ustvaril s tem, da je Forojulskemu grofu Verigandu (Verihenu) daroval polovico Gorice z okolico, ki je torej že zunaj njegove grofije ležala (Prim. Czörnig o. c. I. pg. 629-631).

A svoboda Slovencev ~~nij~~ več dolgo trajala. Od Langobardov se jim sicer ~~nij~~ bilo nič bati, ker ~~so~~ imeli ~~žadosti~~ s papeži in Franki opraviti. Toda ko l. 748 Avari koroške Slovence napadejo (njih cvetoče poljedelstvo jim je obetalo bogat plen), pokliče koroški vojvoda Borut Bavarce zoper tolikega sovražnika na pomoč. Ti res pridejo in prepodè Avare, a uterdijo tudi svojo nadoblast nad Koroškimi Slovenci. Bavarski vojvode so bili že poprej od Frankov odvisni, a l. 788 pošlje Karol Veliki upornega Tassila II. (748-758) v samostan in uniči bavarsko rodno vojvodstvo. Tako so prišli tudi koroški Slovenci pod Karola.

Istega leta zgubili so tudi južni Slovenci svojo svobodo. Karol premaga l. 774 langobarškega kralja Desiderja in združi njegovo deželo ~~se~~ svojo. Tudi Forojulski vojvoda bi se bil moral udati. A Rotgaud (Rotcausus) in vičentinski vojvoda Gaidus se postavita Frankom pri mostu na Livenzi ter je premagata. Vendar ~~ja~~ je Karol z obljubami na svojo stran spravil in si tako tudi Forojulsko prisvojil. Rotgaud je ostal vojvoda (Andreae Bergam. Chron. Pertz SS. III. pg. 234). Toda spunta se zopet na korist Desiderjevega sina Adelhisa in l. 776 ga Karol premaga ter odstavi. Tako so ~~se~~ Franki tudi od te strani Slovincem približali.

Gotovo je bilo, da se Franki ne ~~bodo~~ ^{jo} ustavili na meji mirnih Slovencev, nego da si ~~bodo~~ tudi te prisvojili, zlasti ker so hoteli zadej stoječe Avare pokoriti. Zarad razpora med Franki in Byzantinci napade Karolov sin Pipin l. 778. Istro in Linburnijo ter si podverž-

pri tej priložnosti vse Slovence tja ^{do} v Pannonijo. S frankovsko nadvlado se začneja nova doba v Slovenski zgodovini.

Še istega leta uredi Karol v Ratisboni novo pridobljene dežele. Naredil je iz njih „marke“ (krajine), katere je izročil Frankoskim grofom. Forojulsko z Goriškimi in morda tudi z Istro je spadalo k trevižanski marki, katero je dobil mejni grof Marcar. Marcarju je sledil 795 Erich in Eriku Cadolaus (Cadolach) 799-819 in temu zopet Balderich. Ker se ni bolgarskim napadom uspešno branil, ga odstavi Ludovik Pobožni l. 828 in razdeli njegovo marko na 4 grofije; Forojulsko, Istra z delom Kranjskega, Koroško in spodnje Štajersko (marchia juxta Souwan). Po bertinjanskih virih (Formentini, Beiträge zur Geschichte v. Görz) bi bilo takrat Goriško Koroškemu pripadlo(?). L. 825 izroči Ljudevik Pobožni svojem sinu Ljudeviku Nemcu z bavarskim podkraljestvom tudi Koroško. V naslednjem času je ostala ta dežela v oblasti bavarskih vojvod, pod katerimi so vladali različni grofi Koroško. (Dümmler, südöstl. Marken, Archiv f. oest. Gesch. Quellen X.)

Verjetnejše je pa, da je ostalo Goriško l. 828 pri Forojulskem. Vsled verdunske pogodbe (l. 842) dobil je Forojulsko kot del Italije cesar Lothar. Ta je postavil za mejnega grofa svojega svaka Eberharda (846 ali 848)-L. 867 mu je sledil sin Unhroch (Hunrock) in krog 875 brat poslednjega Berengar, ki je l. 888 do kralja italjanskega došel.

Kdo je Forojulsko od l. 828 do 846 vladal, ni znano, kaže se pa, da so morale takrat v deželi jako anarhične razmere vladati. Andreae Bergam. Chron. cap. 13 (Pertz SS. III. pg. 235) piše: „Multa fatigatio Langobardi et oppressio a Sclavorum gens sustinuit usque dum imperator Forojulanorum Ebherardo principem constituit.“ Slovinci so torej zopet ponovili svoje sovražne napade na Forojulsko. Vendar si ne smemo pod tem kaj posebnega misliti, nego le mejne prepire, kakor so se še v poznejših stoletjih med obema deželama pogosto pripetili.

SIMONIDES.

*Pridaj: Podreca
Le Vicinie, pag.
29*

*) Presrečna hvala za izvrsten listek; kateri naše čitatelje posebno zanima in Vam zagotavlja zaupanje našega naroda, da mu kot še prav mlada moč postanete važna zaslomba na polji učenosti. —

Z vošilom, da bi Vaše però še dostikrat posvetili domači zgodovini, Vas presrečno pozdravljamo! Uredn.

pri tej priložnosti vse Slovene ... v Pannonijski ...

Piserna hvala za izversten list, ...
Kateri naše siskelje posebno ...
in vsem zagotovlja ...
pa je našega naroda, da mi se kot ...
prav mlada moč postavite ...
na gaslonber na polji usnosti ...
Hovcilom, da bi naše prero ...
se dostikrat povetili domonij ...
dovini, vni miserono porobnja ...
mo / vredi.

Ljubljana, 27. apr. 1875. št. 10.

... (mirrored bleed-through text from the reverse side of the page) ...

12,
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

